

zise

Toldhistorisk Tidsskrift

Nr. 3

1990

13. årg.

Marienbergvej 17

Zise, også skrevet cise og sise, er på ældre dansk den folkelige betegnelse for accise.

Før omkring 1660 omfattede accisen en broget buket af forbrugsafgifter og forhøjelsestold. Herefter betegnede accisen officielt kun en havneafgift, mens forbrugsafgifterne benævntes konsumtion. I den folkelige bevidsthed hang betegnelsen accise imidlertid fast ved forbrugsafgifterne og anvendtes i vid udstrækning synonymt med konsumtion (jf. »accisebod« i stedet for »konsumtionsbod«).

Medlemsskab af Told- og Skattehistorisk Selskab tegnes ved henvendelse til Told- og Skattehistorisk Selskab, Amaliegade 44, 1256 København K. Kontingentet er 36 kr. årligt for enkeltpersoner, 500 kr. for institutioner og firmaer. Biblioteksabonnemnt på ZISE koster 48 kr. pr. årgang og tegnes samme steds. ZISE udsendes tre gange årligt med ca. 40 sider pr. hæfte.

ZISE - Toldhistorisk Tidsskrift, er medlemsblad for Told- og Skattehistorisk Selskab, stiftet den 24. oktober 1977. Bestyrelsen består af følgende medlemmer:

*Told- og Skattedirektør Carsten Jarlov (formand)
Sognepræst Arne Hægstad (næstformand)
Toldfuldmægtig Gunnar Jakobsen (sekretær)
Vietetoldinspektør Karin Christensen, Frederikshavn (kasserer)
Dr.phil. Anders Monrad Møller (redaktør)
Direktør Kaj Elkrog
Overtoldassistent Aage E. Hansen, Padborg
Direktør René Mikkelsen*

Manuskripter, der ønskes optaget i ZISE, sendes til redaktøren Anders Monrad Møller, Grønnemose Allé 18, 2400 København NV eller sekretæren Gunnar Jakobsen, Told- og Skattehistorisk Selskab, Amaliegade 44, 1256 København K. Manuskripter bør - om muligt - være maskinskrivne, med stor linieafstand og bred margen. Tekst indskrevet på diskette er en særdeles velkommen mulighed, men det foreslås i så fald først at kontakte redaktøren. Forslag til illustrationer og billedtekster må meget gerne medsendes. Redaktionen påtager sig dog intet ansvar for indsendte manuskripter, og forfatteren bedes derfor beholde en kopi.

ISSN 00105-8355
Lay-out: Dorthe Falcon Møller
Tryk: Wadmann Bogtryk/Offset, Thisted

Fire toldkamre i Vordingborg

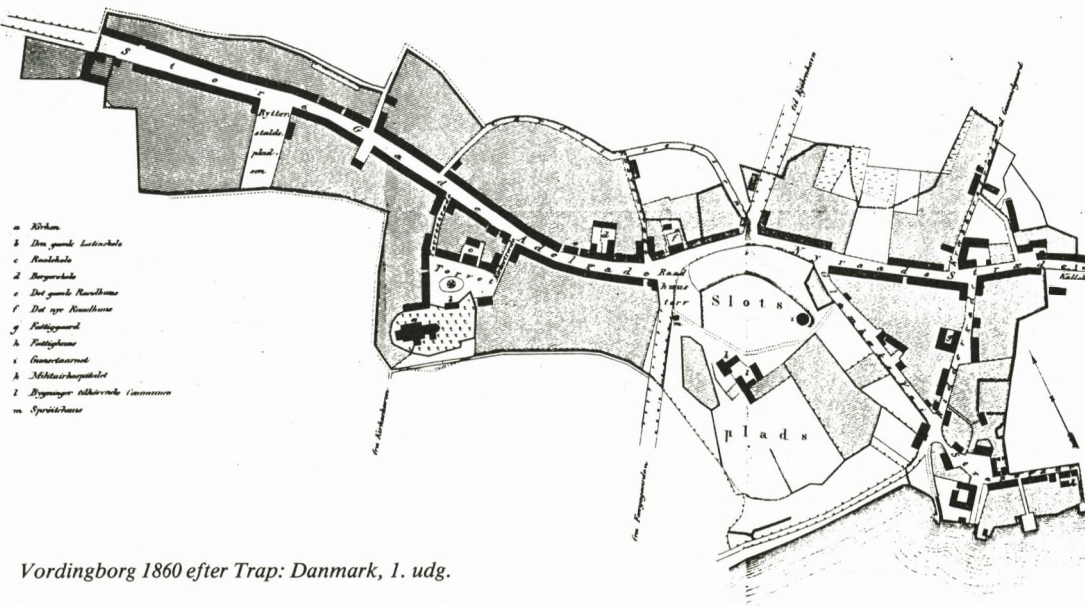
af Bent Rohde Jensen

Omkalfatringen af toldvæsenet for en snes år siden medførte bl.a., at de fleste købstæder blev berøvet det toldkammer, som i lange tider, ja ofte i århundreder, havde været en naturlig del af byen.

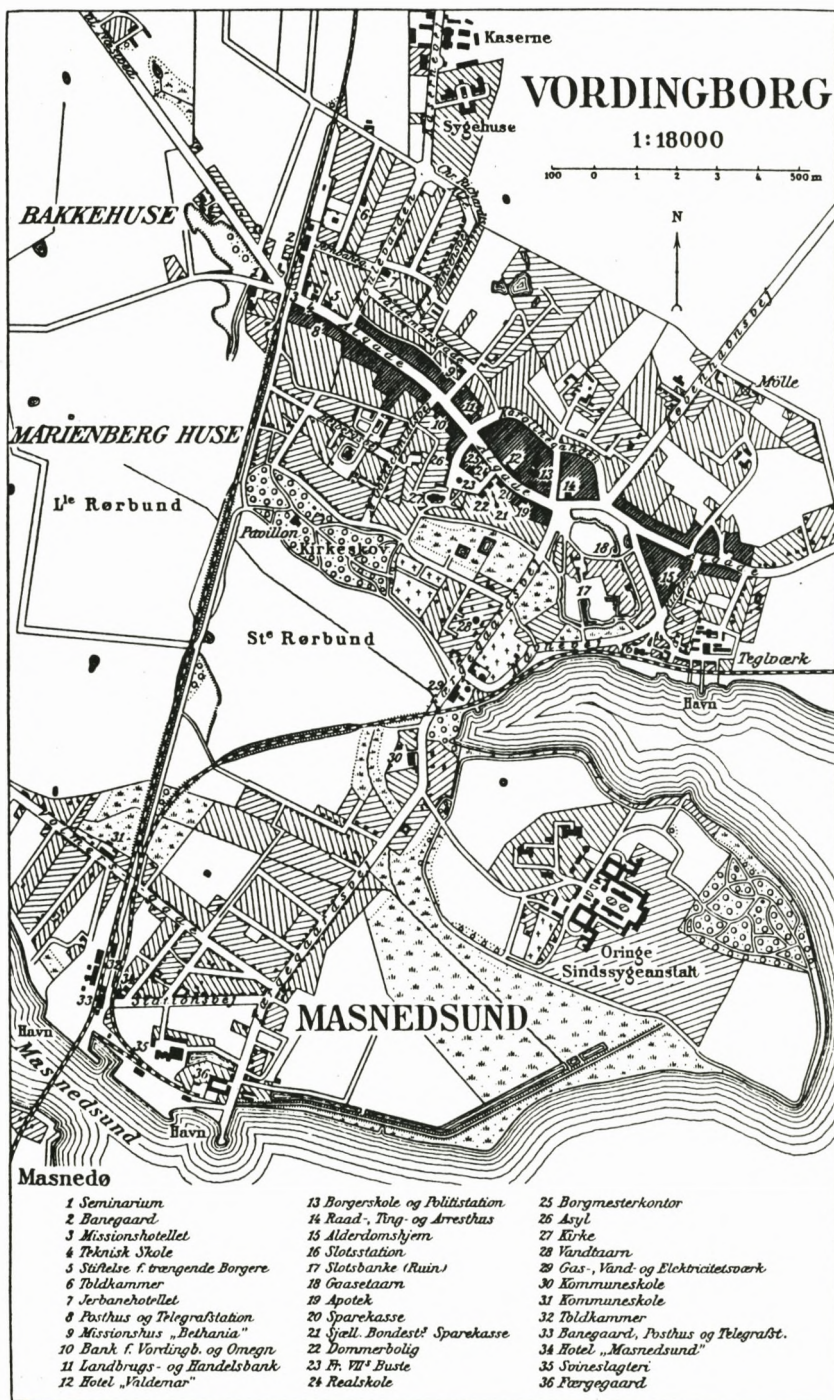
Hvad man af gode grunde ikke tog med sig, var de respektive toldkammerbygninger. Bygninger af vidt forskelligt udseende, men næsten alle bevaringsværdige og nu afhændet og taget i brug til vidt forskellige formål. Men ét har de tilfælles; de står som tavse vidner om dengang, da byen havde sit eget toldvæsen. Nogle byer kan endda opvise flere tidligere toldkammerbygninger, således har f.eks. Vordingborg hele fire, hvis skæbne er nærmere belyst i det efterfølgende.

Vordingborgs havneforhold

Indtil 1870'erne bestod Vordingborg by kun af nogle få gader omkring ruinterrænet ved Gåsetårnet, idet dog hovedgaden Algade strakte sig en kilometer mod nordvest. Havnen lå umiddelbart neden for slottet i en lille vig, som byen nok kan takke for sin eksistens. Vigens strategiske gode beliggenhed fik nemlig Valdemar den Store til her at samle en del af ledingsflåden til vendertogterne og til at lægge sit slot lige ovenfor. Det kan derfor virke lidt utaknemligt, at vigen - dens uomtvistelige idyl til trods - altid lokalt benævnes Skidtnoret. Denne oprindelige Vordingborg Havn har dog helt tilbage fra 1600-tallet været vanskelig at holde tilstrækkelig dyb

Vordingborg 1860 efter Trap: Danmark, 1. udg.

(heri ligger måske forklaringen på navnet, hvor så end skidtet kom fra), og den fungerer nu under navnet Vordingborg Nordhavn som lystbådehavn.

På grund af disse dybdevanskeligheder gik en stigende del af skibsfarten op gennem 1800-tallet over til at benytte en anløbsbro ved overfartsstedet Færgegården 1½ kilometer syd for Vordingborg ved Masnedsund, som er det smalle farvand mellem Sjælland og Masnedø. Aktiviteterne ved Færgegården ansås dog ikke for tilstrækkelige til at danne grundlag for etablering af en fast bemandet kontrolpost, endsige en toldkammerbygning, her.¹ I 1870 fik den nyanlagte sydbane sin endestation ca 400 meter vest for Færgegården, altså ved Masnedsund, som derefter kom til at give navn ikke alene til stationen, men også til den bydel, som opstod ved denne, samt til den havn, som jernbaneselskabet anlagde på kyststrækningen mellem stationen og Færgegården. Selskabets interesse heri skyldtes de godstransporter, som havnen kunne tilføre banen, og til den ende fritog man havnen for skibs- og vareafgifter. Masnedsund Havn, som den hed (og ofte endnu kaldes i søfartskredse), blev senere overtaget af Vordingborg Kommune og er nu byens trafikhavn med det officielle navn Vordingborg Sydhavn.

Vordingborg Toldkammer

Selv om man umiddelbart kan påvise stavedeværelsen af en tolder i Vordingborg helt tilbage til 1601, er det først hen mod midten af 1800-tallet, at betegnelsen toldkammer dukker op i skrivelserne fra kollegiet. Før den tid var skrivelserne, både hvad adressering og indhold angår, rettet til tolderen personligt. Han har da uden tvivl også - i hvert fald indtil toldvæsenets

giftermål med konsumtionsvæsenet i 1791 - været alene om at være byens toldvæsen, og det har jo også nok dengang været i underkanten af, hvad der skal til for at udgøre et toldkammer. I årene 1791-1851 afgav toldkassererne et lokale i boligen som kontor, mens man andetsteds i byen lejede et rum til brug som toldpakhus. Toldinspektørerne ansås ikke for at have behov for kontor, hvilket toldinspektør Funch blev belært om, da han i 1792 forsøgte at få bygget en toldkammerbygning.² Efter konsumtionens ophør fortsatte man med den gældende lejepraksis, idet nu de skiftende toldforvaltere mod en del af deres kontorholdsgodtgørelse stillede de fornødne kontorlokaler til rådighed af deres privatbolig.

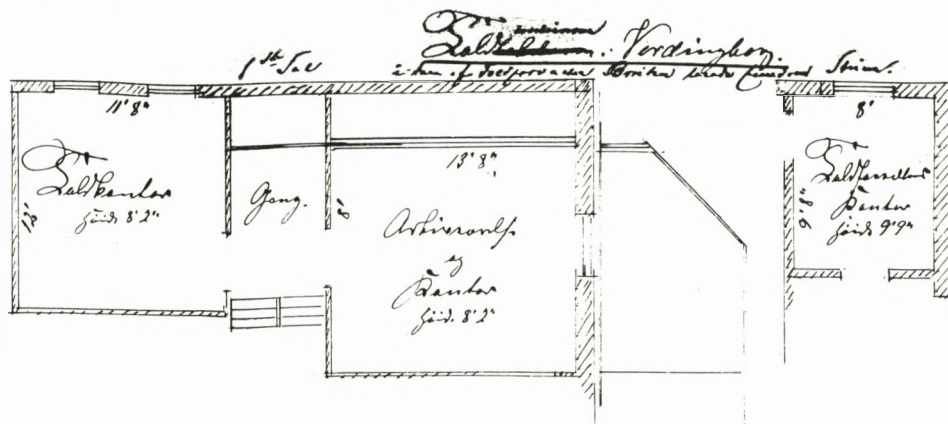
Toldkammerbygningen Algade 6

Disse bopælstoldkammerbygninger lå så vidt vides alle på Algade, men da de med en enkelt undtagelse forlængst er nedrevet, falder de uden for denne artikels ramme. Undtagelsen er den sidste af slagsen, ejendommen Algade 6, hvori toldforvalter C.E. Bruhn og hans efterfølger Adolph Hansen havde bolig i årene 1888 - 1900, begge som lejere. Huset, som altså med lidt god vilje kan kaldes byens ældste endnu eksisterende toldkammerbygning, havde dengang toldforvalterkontor i stueetagens østlige ende ud mod gaden, mens ekspeditionskontoret fandtes bag frontispicen ovenpå. Ved siden af dette fandtes et arkiv- og kontorlokale med skråvæg mod gaden og et vindue i den senere tilmurede østgavl. Et udhus i haven bag huset tjente som toldpakhus. Bygningens beliggenhed var ikke særlig hensigtsmæssig for et toldkammer, dens eneste fortrin i så henseende var vel, at den havde posthuset som nabo.

Toldkamret 1888-1900, fotograferet i 1990. Toldforvalterens kontor var bag (nu butiks)vinduet for neden til venstre og ekspeditionskontoret bag de to vinduer over markisen. (Fot. forf.).

Planen gengiver kun de dele af bygningen, som blev anvendt til kontorer.

Toldkammerbygningen i Masnedsund

Banen og havnen havde derimod medført en stærk forøgelse af toldvæsenets aktiviteter i Masnedsund, ja endda så meget, at de langt oversteg tjenesten på de tilsvarende steder i selve byen, nemlig Vordingborg Station, som lå et par kilometer nord for Masnedsund Station, og den skrantende havn i Skidtnoret. Ved århundredets slutning var der således tre mand til fast tjeneste i Masnedsund, mens der oppe i byen kun var en enkelt mand (eksklusiv toldforvalteren) til tjeneste.

Ved opførelsen af Masnedsund Station havde man tilsyneladende forudset denne udvikling, idet man i varehusbygningens sydlige ende havde indrettet et (told)pakhus og fire kontorer, som udlejedes til toldvæsenet. Disse lokaler var store nok (62 m² kontorer og 82 m² pakhus) til også at kunne erstatte lokalerne hos toldforvalteren (32 m² kontorer og 35 m² pakhus), men uanset dette bibeholdt man i flere år toldkamret hos toldforvalteren. Årsagen hertil fortaber sig i det uvisse, men medvirkende har sandsynligvis været, at byens handelsforening ikke ønskede toldkamret væk fra selve byen, og det er vel nærliggende at antage, at toldforvalteren heller ikke har været nævneværdigt begejstret for tanken. En flytning til Masnedsund ville jo påvirke hans kontorholdsgodtgørelse og påføre ham en lang vej mellem bolig og toldkammer.

Denne tilstand havde været i 25 år, da spørgsmålet om en flytning af toldkamret til Masnedsund blev ventileret som følge af et ønske fra toldforvalterens husvært om lejeforhøjelse. Det viste sig da ikke muligt, ej heller ved bistand fra den i sagens anledning alarmerede handelsforening, at finde

nogen anden passende bolig, som også kunne rumme toldkamrets kontorer.

Handelsforeningen udtalte i øvrigt, at en flytning af toldkamret til Masnedsund ville være til stor gene for byens næringsdrivende, og foreningen fremsatte derfor et med nutids øjne set forbavsende forslag. Privatbanen mellem Vordingborg og Kalvehave var dengang ved at skulle anlægges, og den ville få en mellemstation (Vordingborg Slotsstation) ved Vordingborg Havn, hvor foreningen nu foreslog en toldkammerbygning, idet man forventede, at banen (og måske også et toldkammer) ville puste liv i havnen. Ræsonnementet forekommer ikke indlysende; slotsstationen lå 1,6 kilometer fra banens daværende endestation i Masnedsund, hvor den havde sporforbindelse til havnesporet på den langt dybere Masnedsund Havn. Overtoldinspektoratet var da også helt uenig med foreningen.

Man fortsatte derfor som hidtil (bortset fra lejens størrelse), også efter at toldforvalter Bruhn i 1898 blev afløst af Adolph Hansen, men allerede året efter opsigte husværten lejemålet, og nu var der ingen vej udenom. Den 1. april 1900 samledes toldkamret omsider under ét tag i Masnedsund og for første gang nogen sinde ikke hos toldforvalteren. Den del af varehusbygningen, som toldvæsenet lejede, var såvel indvendigt som udvendigt helt mægtigt til toldkammerbygningen i Gedser (og for den sags skyld også til Frederikssunds næstsids-te toldkammerbygning, som dog kun havde to kontorer mod fire i de andre to), men bygningerne havde jo også samme bygherre og ejer.

Vordingborg by og ikke mindst handelsforeningen var som forventeligt ikke tilfreds med Masnedsund-løsningen, og det kom endda så vidt, at byrådet nedsatte et

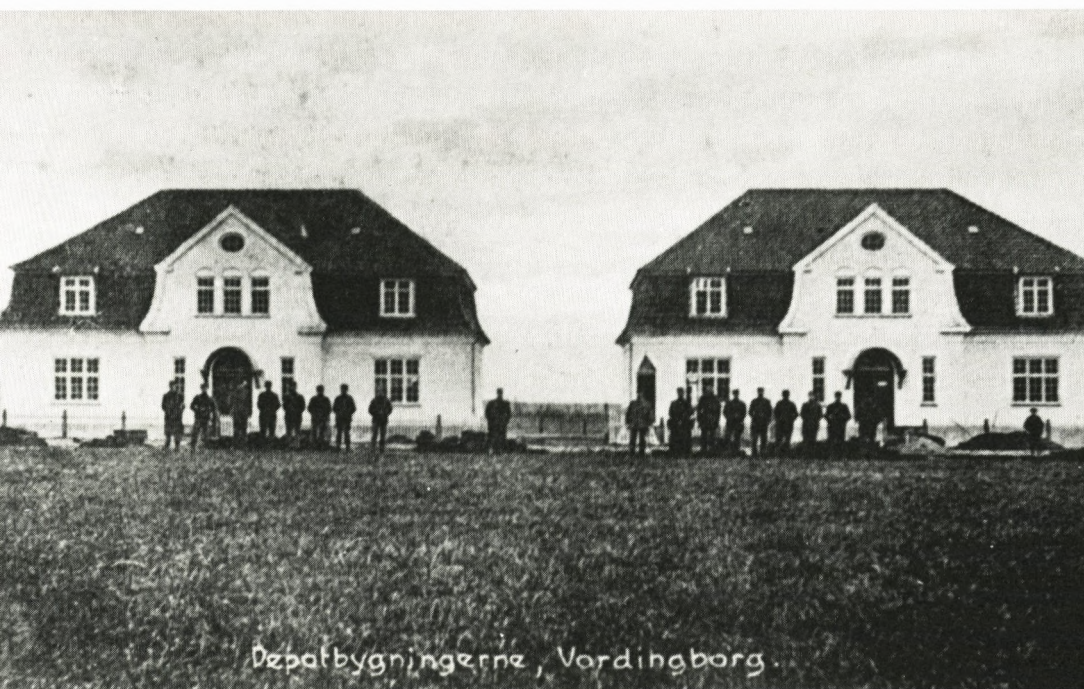
merbygning. Det lykkedes da også at få kabal til at gå op, og den 1. juli 1915 flyttede toldkamret til Nørregade 20. Efter 15 års fravær var man atter tilbage i byen.

Toldkammerbygningen Nørregade 20

Depotbygningerne fremtrådte ikke i det ydre som lagerbygninger, men var allerede fra opførelsen således udformet, at de uden nævneværdige ændringer kunne glide nogenlunde ind i det villakvarter, der snart efter opstod omkring dem. Bygningerne er da også ganske kønne, selv om de vel næppe hører til dansk arkitekturs ypperste præstationer, og toldkammerbygningen var da også efter datidens forhold både rummelig og velindrettet.

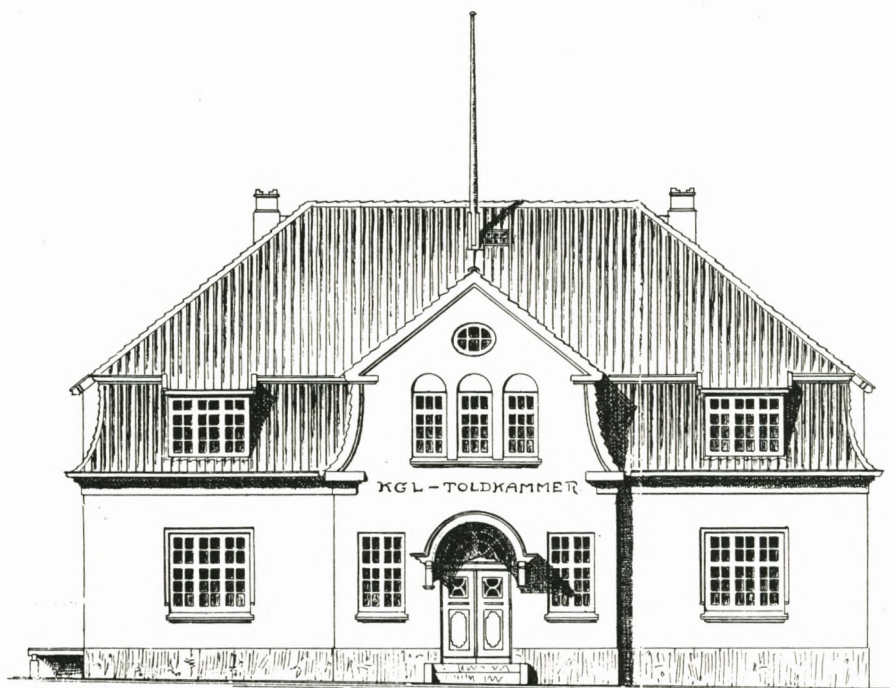
Beliggenheden var lidt akavet, men den var jo også valgt efter de forhåndenværende søms princip. Nørregade ligger i et boligkvarter nord for Algade, d.v.s. endnu længere borte fra Masnedsund end denne, og Vordingborg var da også dengang blandt afløser og andre omkringrejsende toldere kendt som byen, hvor man ved første besøg var nødt til at spørge om vej til toldkamret.

I midten af tredverne medførte anlægget af Storstrømsbroen m.v., at Vordingborg skulle have ny station og nyt posthus, begge dele lige syd for den derved tiloversblevne Vordingborg Station, som jo så - havde nogle fundet ud af - passende kunne bruges som toldkammerbygning. Ifølge et samti-

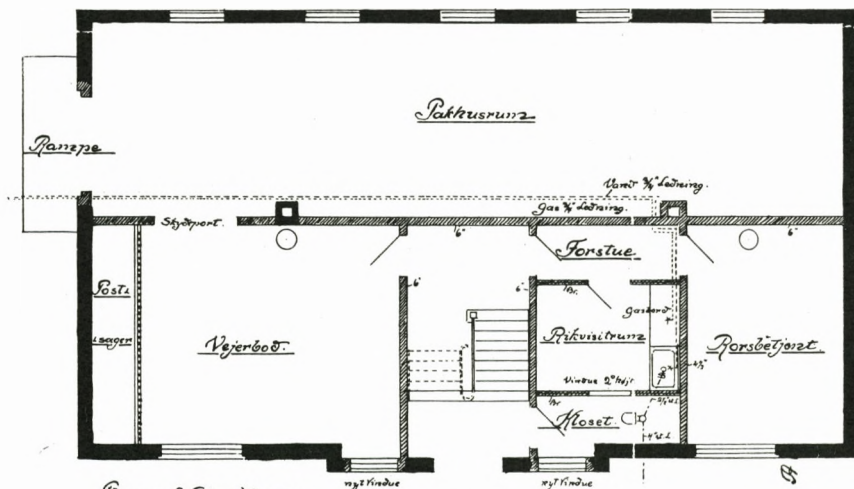
Ok. 10/
1911

Vordingborg Ibmærkeradels Bygning - Nørregade -
omdannet til Toldkammerbygning i
Vordingborg.

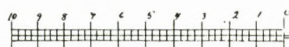

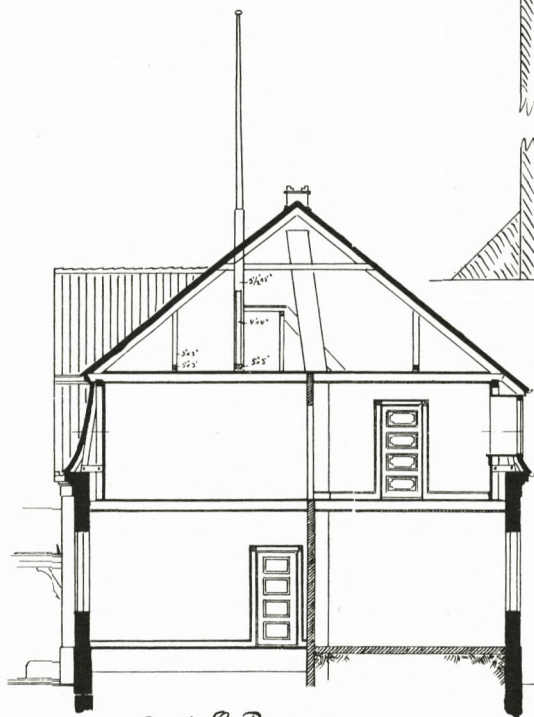
Side mod Nørregade.

3

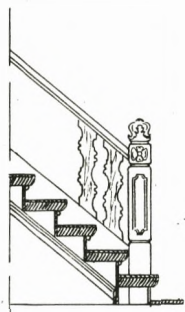
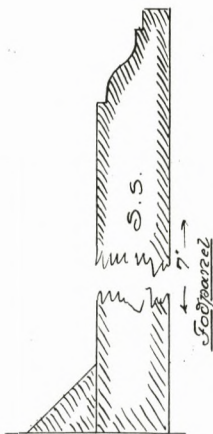

Plac af Stueetager

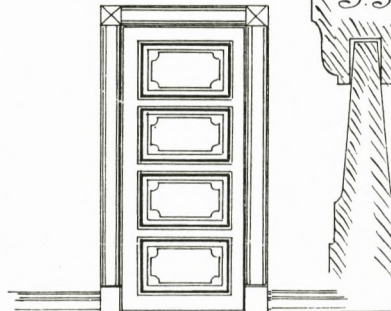

Snit A-B

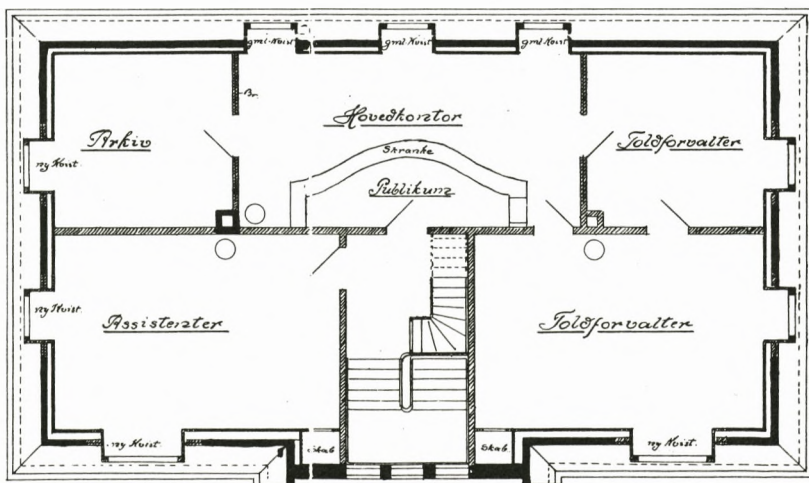
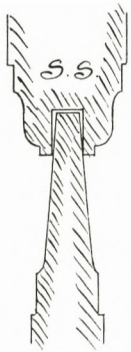

Trappe 1:1.5

Dør til 1ste Sal

Opnere i Stuen kan ikke rivede Hjørnerne ud, Hjørnerne

Plan of 1ste Sal

gml. Kist anvendes.

gml. Kist anvendes.

*Vandring i Tårnet 1915
H. H. H. H.
anvendes.*

Vordingborg toldkammer 1923 med hele personalet, også de, der ikke gjorde tjeneste i selve bygningen. (Toldmuseet).

digt avisreferat blev tanken herom opgivet, fordi de to etaters embedsmænd ikke kunne enes om lejens størrelse. Herudover beretter overleveringen, at tilsvarende overvejelser gjorde sig gældende for det tiloversblevne posthus, men at toldforvalteren sagde nej, fordi han kort forinden havde bygget hus og ikke var interesseret i posthusets tjenestebolig. Posthuset, der som tidligere nævnt er nabo til den i 1900 forladte toldkammerbygning, blev i stedet Odd Fellow logebygning.

I løbet af halvtredserne og tresserne var toldkamrets personale øget til mere end det dobbelte af antallet i 1915, fra fire til ti, så pladsforholdene blev ret trange. Udviklin-

gen var også på andre områder løbet fra bygningen. De tre kontorer på 1. sal (Manzardetagen) opvarmedes i fyringssæsonen ved kakkelovne og med et stort brændselsforbrug, fordi ydervæggen bestod af papbeklædte forskallingsbrædder bag manzard-tagstenene. Hele underetagen med toldpakhus, vejerbod og WC kunne ikke opvarmes. Bygningens udvendige vedligeholdelse påhvilede udlejereren, som helt tilsidesatte denne pligt, og i de sidste mange år fremtrådte toldkammerbygningen med et ydre, som ikke var nogen offentlig virksomhed - og for den sags skyld heller ikke nogen privat - værdig. Facade og vinduesrammer skreg på kalk og maling, og

en svær træbaldakin over hoveddøren måtte til sidst fjernes, da den på grund af råd truede med at falde ned.

Spørgsmålet om flytning blev derfor efterhånden så påtrængende, at overtoldinspektoratet kort før slutningen af halvtredserne bad toldkamret om at se sig om efter en passende byggegrund til en ny toldkammerbygning. Opgaven var ikke let og derfor uløst, da toldforvalter Dich kort tid efter afløstes af toldforvalter H.K. Jensen, som - skulle det vise sig - blev Vordingbors sidste toldforvalter.

Toldkammerbygningen Marienbergvej 17

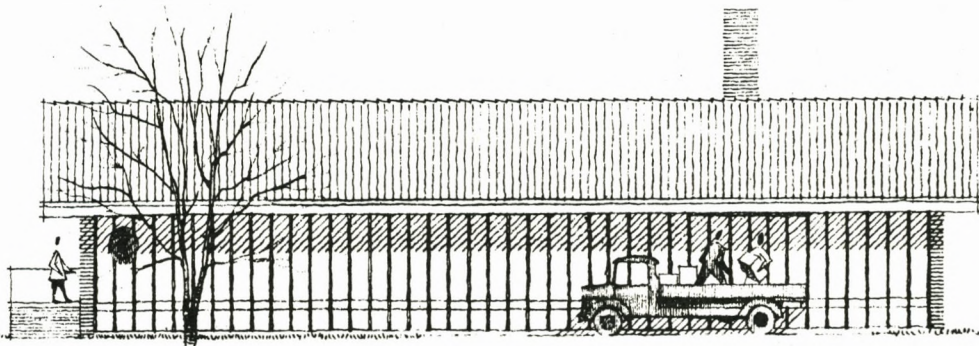
H.K. Jensen kom fra Odense, hvor han som overtoldkontrollør havde været dybt involveret i hele den nys afsluttede byggesag vedrørende den ny havnetoldkammer-

bygning, og han gik straks ved sin tiltræden i gang med den ny sag, som han varetog med usvækket energi under hele dens forløb.

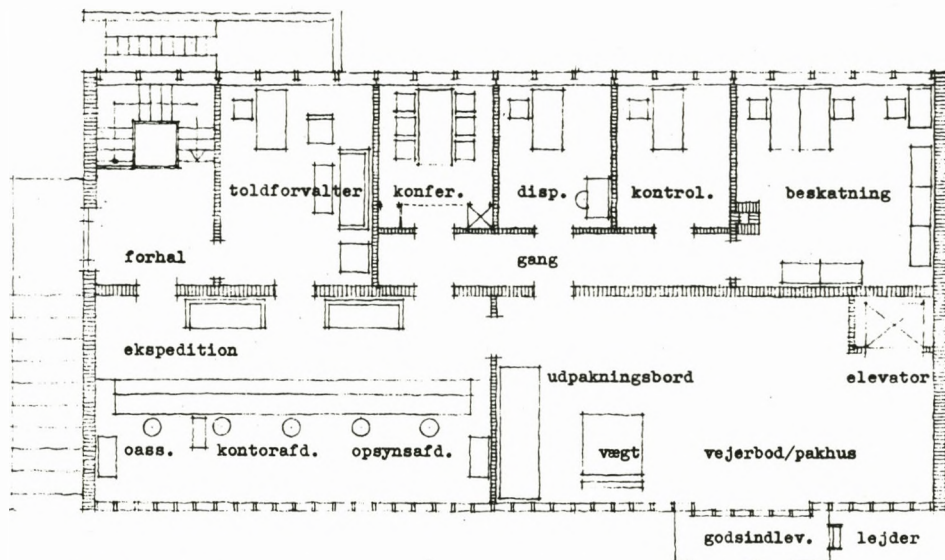
Som byggested valgte man haven til et lille beboelseshus på hjørnet af Klostergade og Marienborgvej. Sidstnævnte er vejen mellem banegården og Masnedsund. Stedets charme er ikke umiddelbart iøjnefaldende, men beliggenheden er praktisk, kun et par hundrede meter fra banegården og direkte over for indkørselen til godsterrænet. Desuden kunne ingen påvise noget brugbart alternativ. Ejendommen blev i øvrigt købt med den servitut, at sælgerne, et ældre ægtepar, skulle blive boende husfrit, så længe de eller den længstlevende af dem ønskede det, og i forlængelse heraf stillede kommunen krav om, at beboelsen

Marienborgvej 17, aftægts huset ses til venstre (Fot. forf.).

facade mod vej - vest

stueplan

derefter blev nedrevet, fordi den hindrede udsynet ved udkørsel fra Klostergade.

Ret beset var haven nok for lille til formålet, men det lykkedes kgl. bygningsinspektør Eva og Nils Koppel at presse en bygning af tilstrækkelig størrelse på plads, bl.a. ved at anbringe toldpakhuset i kælderen under vejerboden og også at lægge samtlige udenoms-rum derned. Det var formentlig noget ganske enestående, at det sakrosante princip om fysisk adskillelse af kontor og opsyn blev droppet. Ekspeditionskontoret havde én lang skranke til frontalekspedition af publikum, og den var bemanded med både regnskabskontorets personale og den opsynstolder, som ekspederede fortoldninger og motorkøretøjer. Publikum behøvede således kun at henvende sig ét sted.

Også på andre punkter var overtoldinspektorat og arkitekt lydhøre over for toldkammerets personalets synspunkter og forslag, så det var med stor glæde og tilfredshed, at man i 1966 flyttede ind. For første gang og efter flere hundrede år fik toldvæsenet i Vordingborg foden under eget bord. Glæden blev dog meget snart blandet med bekymring for fremtiden, da momsens indførelse allerede året efter indledte den gradvise affolkning, som afsluttedes, da den sidste tilbageværende definitivt lukkede døren efter sig i 1971. Bygningens funktion som egentligt toldkammer var det dog allerede sket med et par år før, nemlig ved Næstved Distriktstoldkammers etablering i 1969.

Epilog

De fire bygningers videre skæbne har naturligvis været vidt forskellig.

Algade 6 levede videre som beboelseshus, hvilket den jo også er bygget som. I

1988 blev den let ombygget som følge af indretning af en butik, og pakhuset i haven blev nedrevet nogle få år før.

I Masnedsund bibeholdt toldvæsenet lokalerne endnu nogle år efter 1915 som toldkontrolsted, men senere reduceredes toldvæsenets faste engagement i Masnedsund til en enkelt mand (overtoldbetjent/toldvagtmeister), som tillige med havnefogeden havde til huse i en lille træbygning på havnepladsen. Efter nedlæggelse af Masnedsund Station i 1937 bibeholdt DSB varehusbygningen som godsekspedition m.v., indtil den i 1960'erne blev solgt til ejerne af resten af den tidligere station, Buko-Ost Amba, nu MD Foods. Bygningen er nu ombygget til uigenkendelighed. Den er forlænget mod nord, og vinduerne er tilmurede. Døren i sydgavlen (toldkammerdøren) er erstattet af en stor port. Den eneste bevarede detalje er gavlens cirkelrunde murblænding, som er et tilmuret loftsvindue, som også gik igen i Gedser- og Frederikssundudgaverne. For både Algade 6 og Buko-bygningen gælder, at deres toldmæssige fortid så at sige er helt ukendt for byens befolkning.

Nørregade 20 har haft den mest omtumlede skæbne af de fire bygninger. En møbelhandler købte ejendommen og ombyggede huset til lager- og udstillingsbygning. Ombygningen greb stærkt ind i underetagen, hvis dør, vinduer og de underliggende murafsnit ud mod gaden fjernedes for at skaffe åben forbindelse med et nybygget udstillingslokale, som fyldte hele forhaven. Ovenud af dette arrangement stak så den uændrede manzardetage, som nu blev brugt som lagerrum for brugte møbler. Ombygningen var, hvad æstetikken angår, næppe nogen ubetinget gevinst, hverken for bygningen eller for dens omgivelser.

Algade 6 i nutidig rolle som Pejselager, mens toldkamret ved Masnedsund nedenfor ses med den i artiklen nævnte murblænding i gavlen. Begge billeder fra 1990 (Fot. forf.).

Nørregade 20 i 1970'erne som møbelbutik med omfattende tilbygning. (Fot. Pressefotograf Ole Hansen, Vordingborg). Nedenfor i dag i smukt restaureret stand. (Forf. fot.).

Møbelforretningen ophørte imidlertid efter nogle års forløb, og ejendommen købtes af et yngre par, som omdannede den til beboelse og derfor fjernede tilbygningen i forhaven og førte facaden tilbage til det oprindelige udseende, dog uden træbaldakinen. Inden færdiggørelsen solgtes ejendommen på ny, nu til dens nuværende ejer, som fortsatte renoveringen og herunder indrettede stueetagen til klinik for fysioterapi, og bygningen fremtræder i dag i så velholdt stand, at der næppe er nogen, som kan mindes at have set den så pæn.

Den sidste af toldkammerbygningerne,

Marienbergvej 17, blev overdraget til og benyttet endnu af Hjemmeværnsdistrikt Sydsjælland, som i øvrigt forgæves havde forsøgt at erhverve Nørregade 20 efter toldvæsenets fraflytning i 1965. Bygningens ydre er ikke i den forløbne tid undergået nævneværdige ændringer, ja selv »af-tægtshuset« på hjørnet eksisterer og bebos fortsat i overensstemmelse med servituten.

1. ZISE 1982/1 side 29.

2. ZISE 1982/1 side 30.

Sidespring

af Bent Nyskov

En toldertilværelse er interessant, men kan den kombineres med nogle sidespring, bliver den ikke mindre interessant af den grund. Det er ved tilfældighedernes spil lykkedes for mig, endda med mer eller mindre officiel accept.

Livets alvor begyndte for mit vedkommende, da jeg i 1939 fik min realeksamen; så skulle jeg jo ud og have et arbejde. Egentlig ville jeg helst være landmand eller snedker, men det var i 30'erne med den store arbejdsløshed, så min far rådede mig til at søge ind ved toldvæsenet. Det betød jo fast arbejde med løn til tiden hver måned og til sidst pension. Altså søgte jeg ind til toldvæsenet.

Jeg var indbildsk nok til at tro, at det skulle nok gå, men det kunne tidligst lade sig gøre den 1. marts 1940, og i mellemtiden kunne jeg ikke gå med hænderne i lommen, så jeg måtte prøve at få arbejde. Det foregik dengang ved, at man stillede op ved Århus Stiftstidende, og så snart dagens avis blev ophængt i udstillingsvinduet, så man efter under »Ledige stillinger«, og var der en, der passede til en ung, ufaglært mand, spurtede man på cykel ud til forretningen og søgte pladsen. På det niveau, jeg søgte arbejde, hed det ikke en stilling men en plads, og der blev i 1939 heller ikke talt om meningsfyldt arbejde (alt arbejde var meningsfyldt, li'som det er i dag). Det drejede sig om at have arbejde eller ikke at have arbejde. Havde man ikke arbejde, var man fattig, rigtig fattig. Og så hed det heller ikke job. Det hed arbejde.

Efter denne recept lykkedes det mig flere gange at få arbejde, og det første var som

bud og ufaglært medhjælper hos en bager, hvor jeg fik kost og logi + lidt i løn. Mit tagværelse var møbleret med seng, bord og stol, men til gengæld var der hverken centralvarme eller kakkelovn, og da det var en af de kolde vintre med temperaturer ned til -30°, kunne det ske, at pigen, der vaskede gulv, ikke nåede at tørre vandet op, inden det var frosset til is. Sådan var det bare dengang.

Svenden i bageriet værdigede mig ikke et blik, da jeg mødte den første morgen kl 0600, og jeg fik indtrykket af, at min for-gænger i »embedet« havde været lidt mindre kvik, end jeg bildte mig ind at være, og at det var årsagen til hans uvilje mod mig. Efter nogle dages forløb var han kommet i tvivl om sin vurdering af mig, for da mester en dag var gået ind i privaten for at få sin formiddagskaffe, vendte han sig langsomt fra dejgtruget imod mig, kiggede vurderende på mig og sagde så med lidt hån i stemmen: Hvad er 1/2 gange 1/2? - 1/4, svarede jeg, men hvad er 1/3 gange 1/7? - Det kunne han ikke svare på, og fra den dag var vi både på bølgelængde og talefod.

En morgen, da jeg kl 0600 som sædvanlig skulle have budcyklen op fra kælderen, kunne jeg ikke få døren op. Jeg gik så ud gennem butiksdøren for at se, hvad der var i vejen. Forklaringen var, at kælderhalsen var føjet til med sne, så jeg måtte til at skovle for at få døren op. Det var den nat, vinteren kom til Danmark. Det frøs 30°, og min morgentur var på to timer - uden hat og vanter. Hold da kæft, hvor jeg frøs (undskyld udtrykket, men det gjorde jeg altså). Jeg fik isperler i ansigtet og på hænderne. Heldigvis var blandt kunderne mine forældre, og dér fik jeg nogle minutters stuevarme og lidt varmt at drikke, inden jeg fortsatte.

Nå, men ikke mere snakken udenom.

Det må have været i 1941, jeg modtog Departementet for Told og Forbrugsafgifters skrivelse af 31.12.1940, hvori meddeltes, at jeg mod at indsende eksamensbevis samt tilfredsstillende lægeattest ville blive antaget som toldelev fra den 1. marts. Det skyndte jeg mig så at gøre, og måneden efter modtog jeg meddelelse om, at jeg fra 1. marts var antaget som toldelev i Randers. Det var dog en betingelse for min fortsatte forbliven i væsenet, at jeg efter et halvt års forløb bestod en foreløbig prøve og senere toldvæsenets fageksamen. Yderligere skulle jeg underskrive en troskabserklæring, som skulle indsendes gennem toldkamret.

Hurra, hurra. Nu var jeg (næsten) rigtig tolder med pension og alt det der, og til aftensmaden fik jeg en hel hvidtøl helt alene til mig selv.

Den 1. april 1940 mødte jeg så på det gamle toldkammer i Carolinegade i Randers, og allerede efter en times forløb fik jeg lidt af et chok, da en kollega spurgte mig, om jeg havde fået min løn. - Løn, tænkte jeg. Jeg er jo lige kommet ind ad døren, men hvis det var systemet, ville jeg ikke protestere, så jeg gik ind til toldkasseren og kvitterede for mine 92 kr 43 øre. Så kunne jeg betale kost og logi, der kostede 75 kr, og der var endda lidt til sygekassen og det løse. På lønningslisten stod jeg naturligt nok nederst, men mens jeg kvitterede, skævede jeg lidt op ad listen og så da, at der var toldassistenter, der fik over 400 kr om måneden, og jeg glædede mig til jeg engang kom derop.

Kort efter min ansættelse skete der noget katastrofalt for mig, hvilket udløste den eleganteste røffél, jeg har hørt om. En morgen vågnede jeg en time efter at jeg skulle være mødt, og så fik jeg ellers fart

Den 19 år gamle toldelev Bent Nyskov ved kajkanten i Randers og med toldkamret (pakhushuset) i baggrunden).

på: hurtig påklædning, ingen morgenmad, og i løb ned til toldkamret. Da jeg trådte ind i kontoret, kiggede alle forbavset og misbilligende på mig, og overtoldassistent Deget rejste sig fra sin plads, gik tværs over gulvet hen til mig, gav mig høfligt hånden og sagde: »Goddag Nyskov, tak fordi De kiggede ned til os«. Så vendte han ryggen til og gik tilbage til sit skrivebord. Nej, hvor var jeg flov, og det blev sidste gang, jeg kom for sent - i Randers.

Engang var vi fire unge mennesker, der havde lejet en robåd og morede os med at ro rundt på Gudenåen. Ved broen var der nogle cement søjler, der ragede ca 1 meter over vandet, og jeg bad om at blive roet hen til en af søjlerne, som jeg så kravlede op på. Det var så meningen, at de skulle

komme tilbage og tage mig med op i båden igen, men de syntes, det var sjovere at ro rundt om pillen, og jeg blev spurgt, om jeg ikke kunne svømme. Det var jeg ikke meget for, så jeg så mig om efter en anden mulighed. Broen blev båret af nogle jerndragere. Jeg var i ret god fysisk form dengang, så jeg bildte mig ind, at hvis jeg anstrengte mig, kunne jeg godt nå drageren med fingerspidserne, og så skulle jeg nok klare resten. Altså tog jeg en dyb indånding og sprang, alt hvad jeg kunne, og med hensyn til min evne som springer havde jeg gættet rigtigt, bortset fra de sidste to cm, så jeg faldt i vandet og måtte svømme ind til bredden. Og så ville jeg hjem og have tørt tøj på, men min cykel stod på den anden bred, og da jeg nu var så våd, som man kan blive, sprang jeg i vandet igen og svømmede over til min cykel og kørte hjem. Næste dag opdagede jeg, at jeg havde tabt min nøglepung med bl.a. nøglen til toldkamrets hoveddør, så jeg måtte gå til bekendelse og blev kaldt til forhør hos toldinspektøren, men da jeg kunne sige med sikkerhed, at nøglen lå midt ude i Gudenåen, undlod man at udskifte låsen til toldkamret. Jeg fik så en ny nøgle med besked om at passe lidt bedre på den.

En dag læste jeg, at man kunne sulte i en måned uden at tage skade af det. Jeg syntes, det lød utroligt, men nysgerrig har jeg altid været, så jeg bestemte mig for at prøve i en uge, og det gjorde jeg så. Morgenmaden den første dag savnede jeg ikke, det havde jeg prøvet før, men frokosten savnede jeg, og om aftenen var jeg SULTEN. Men så skete der det underlige, at resten af ugen følte jeg ikke sult, og det forbavsede mig. Jeg havde for en sikkerheds skyld aftalt med mig selv, at jeg hver dag ville springe over et hegn på godt en meters høj-

de, som på min daglige tur til toldkamret skilte vej og fortov ved et gadehjørne, og første gang jeg ikke kunne klare det, ville jeg begynde at spise igen, men jeg klarede det hele ugen uden besvær. Men jeg skal gerne indrømme, at mit første måltid efter den uge smagte VIDUNDERLIGT.

Omsider skulle jeg på vejerbodskursus i Århus, hvor mine forældre boede, så det passede mig udmærket. På vejerbodskurset lærte jeg noget om at fortolde og om beskatningsarbejdet, og så fandt jeg ud af, at man ikke kan få appelsinforgiftning. Det var jo under krigen, hvor sydlandske frugter næsten ikke var til at opdrive, men en dag ankom en hel jernbanevognladning til et firma i Århus. Den havde nok været længe undervejs, for mange af appelsinerne var plettede, og dem ville firmaet ikke betale told for, så de blev sorteret fra og smidt i en dyng. Vi elever var mange gange om dagen henne ved den dyng, og når vi skar det dårlige af, var resten som en frisk appelsin, så det blev til mange af slag-sen, så længe det stod på.

Efter vejerbodskursus stod den på fagskolen i København, og fra den 1. januar 1943 blev jeg forflyttet »som Toldelev til Grenaa Toldsted med årlig 1020 Kr. i Lønning« - dog plus de sædvanlige tillæg.

Jeg kendte på forhånd intet til Grenå, men da jeg havde været en tur rundt i heden og skoven syd for byen og nede ved kysten med Danmarks fineste badestrand, var jeg klar over, at der ville jeg komme til at trives, og det gjorde jeg.

Toldkamret var indrettet i en del af DSB's bygninger, og her trivedes toldforvalter Georg Nielsen, toldassistent Poul Reinholdt, kontorassistent Gerda Nielsen samt undertegnede elev, senere medhjælper. Her var en hyggelig, venlig og kolle-

Fra fageksamen ultimo 1942. I anden række fra neden ses lærerne: I midten toldinspektør Groth, toldlov. Yndlingsspørgsmål: Hvad koster et lokomotiv med pyntefjer i told? Til venstre for ham toldinspektør Kroman, indenlandske forbrugsafgifter. Han havde visse slogans - »Kan det nu passe?« og »Tvivlens nådegave«. Begge slogans passede godt for en tolder, og vi huskede dem alle. Undertegnede findes i 3. række, yderst til højre, med pibe og i sweater. I bageste række, sydvest for urskiven: Karl Sørensen, der senere blev distriktstoldchef i Århus. Sydøst for ham: Thygesen mellem holdets to kvindelige elever. Han var i sine unge dage en charmetrold. De kender nok holdet, så jeg undlader yderligere omtale.

gial tone. Toldforvalteren så vi ikke så meget til, når vi var til bal eller på vandretur i omegnen, men han var et meget venligt menneske.

Som toldelev havde man den gang ikke meget at slå til Søren med, så en overgang meldte jeg mig kun til pensionatet til aftensmaden. Morgenmaden klarede jeg med mælk og havregryn, som opbevarede i

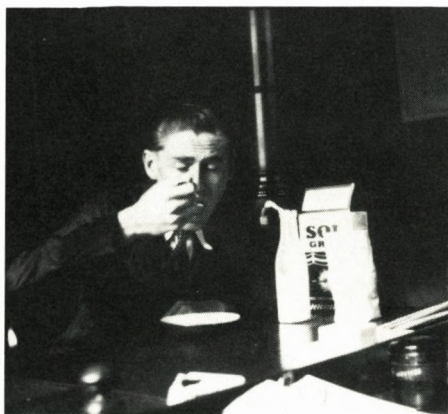
toldforvalterens skab i pakhuset. Frokost blev klareret med lidt rugbrød og ost eller pølse, og så fik jeg rigtig aftensmad i pensionatet.

Midt i mine økonomiske problemer fik jeg en dejlig og morsom oplevelse. Jeg havde været på besøg hos noget familie på en gård, hvor de havde både høns og æg og hvad der nu hører til en gård. Ved afskeden

fik jeg foræret en kurv med æg, og så havde jeg jo pålæg til et stykke tid. Sådan gik der nogle dage, og der var stadig mange æg tilbage. Så bestemte jeg, at nu, lige nu, ville jeg have en æggesnaps så stor, som jeg aldrig havde hørt om. Nu bør jeg nok indrømme, at jeg ikke er dygtig til madlavning, eller rettere sagt, at jeg ikke har en pind forstand på det, men når det er sagt, bør det tilføjes, at æggesnaps, *det* kan jeg lave. Altså skilte jeg de resterende æg i skaller, hvide og blomme. Skallerne smed jeg væk, hviden gemte jeg, og blommerne hældte jeg en masse sukker over og rørte og rørte. Endelig kom det frydefulde øjeblik, da jeg kunne gå i gang med at spise verdens største (tror jeg nok) æggesnaps. Nå da, hvor det smagte, og den dag blev jeg mæt af æggesnaps. Jeg blev nu op-

mærksom på, at der var en hel del æggehvide, men på trods af min ringe forstand på madlavning vidste jeg dog, at når man kogte æg, blev hviden hvid, og den smagte da rigtig så godt, og så var der jo også næring i den. Altså skulle hviderne udnyttes, og dagen efter, da sulten igen begyndte at melde sig, hældte jeg vand i toldkamrets kaffekande, som jeg så fyldte op med æggehvide, og alt det satte jeg så over gasen. Det var nu min teori, at æggehviden ville flyde op og blive lækker hvid føde, men der skete ikke noget. Efter en rum tid begyndte jeg at undersøge sagen, og det viste sig så, at vandet lå krystalklart over en kulsort bund, der bestod af brændt æggehvide. Så hældte jeg vandet ud, og det sorte i bunden af kaffekanden skrabede jeg ud med en skruetrækker. På den måde fik jeg

Et stykke tid holdt jeg mig selv med tørkost. Her indtages frokosten ved mit skrivebord på toldkamret.

det meste ud, og efter nogle dages forløb begyndte kaffeerstatningen igen at smage af kaffeerstatning.

Mit værelse kostede 25 kr mdl., og det var mange penge for en toldelev, så da kontorassistenten spurgte mig, om jeg ikke hellere ville have en lejlighed med egen indgang, køkken og altan, så jeg forbadset på hende, indtil hun fortsatte, »og den koster kun 20 kr om måneden«. Det var jo et tilbud, man ikke kunne sige nej til, så jeg sagde TOP og flyttede ind i lejligheden.

I Danmark blev modstandsbevægelsen først oprettet i de større byer, men den kom naturligvis også til Grenå, og jeg blev »medlem«. Grenå ligger jo ikke ved de nord/sydgående jernbaner, som skulle sprænges med visse mellemrum, og der lå heller ingen store fabriksanlæg, der arbejdede for tyskerne. Tillige fandtes der i Grenå en flygtningerute til Sverrig, og den var på et tidspunkt den eneste rute derover, så vi fik ordre om, at der ikke måtte foretages sabotager i byen eller nærmeste omegn,

men vi fandt da en niche: modtagelse af våben fra de engelske fly.

Hele proceduren for en våbennedkastning var som følger. Lokale folk udsøgte sig en plads, de kunne tænke sig som modtageplads. Den blev så aftegnet på et kort, som blev sendt til hovedkvarteret for nedkastninger. Pladsen blev så rapporteret til London, og hvis den blev godkendt, kom der accept fra London sammen med et navn for pladsen. Hovedkvarteret meldte dette tilbage til de lokale, og fra det øjeblik lyttede vi så til den engelske udsendelse til Danmark. I slutningen af disse udsendelser var der altid en række hilsner til Peter, Karl, Ole osv., og hvis vort navn var blandt personnavnene, vidste vi, at vi skulle ud og modtage 12 eller 24 containere med våben og sprængstof. Nedkastningerne foregik altid i måneskin, og alt afhængig af månens stilling skete det fra kl 22 - 2, 23 - 3 eller 24 - 4. Klokkeslettene kunne vi aflæse af en kalender, der var udarbejdet til det brug. Af navne på vore nedkastningspladser husker jeg kun Peter. Pladsen lå tæt ved Grenå, og da vi skulle på arbejde dagen efter, var det bekvemt for os, så der blev bestilt en sending mere, men i mellemtiden var der kommet en del SS-soldater til Djursland, og de var mildt sagt nævenyttige, så der blev sendt besked til hovedkvarteret om at afbestille indtil videre. Men inden vor henvendelse kom frem, blev pladsen igen nævnt i den engelske radio, og så måtte vi jo ud. Heldigvis faldt denne nats sending langs med og på begge sider af en skovvej, og vi skyndte os lidt mere end vi plejede, så ved hjælp af held og energi var pladsen ryddet på ganske få minutter. Da den sidste container var på lastbilen, begyndte den at køre. Jeg skulle med læsset, men var ikke nået at komme med, så inden

lastbilen var i fart, indhentede jeg den i løb og sprang op på ladet, hvor jeg uheldigvis landede med ryggen mod kanten af en container. Det gjorde forbandet ondt, og det blev ikke bedre af, at vi kørte på en ujævn skovvej.

Teknikken for et modtagehold var enkel. Når vi kunne høre den engelske flyvemaskine, løb tre mand ud på den aftalte plads og stillede sig i række, mens en fjerde mand stod skråt ud for den sidste i rækken. De tre blinkede med lommelygter uafbrudt, mens den fjerde mand blinkede et bestemt morsetegn. Flyet skulle så kaste containerne over pladsen og fortsætte et lille stykke længere, for at tyskerne ikke ved flyets drejning skulle blive klar over, hvor modtagepladsen lå.

Flyene klarede opgaven forskelligt. Den bedste, jeg husker, var en pilot, der uden at ændre kurs kom direkte ind over pladsen, kastede containerne, og efter at være fløjet lidt videre, vippede han med vingerne. Hvor var det dejligt at få en hilsen ude fra den store verden. En anden kom lidt skævt på pladsen og cirklede lidt over den, inden han smed sin last. Det med at cirkle over en modtageplads var vi ikke så glade for, men det eneste, vi kunne gøre ved det var, at skynde os med at få den ryddet, og det gjorde vi. Det skete naturligvis også, at et fly ikke kom frem til pladsen. Det kunne være blevet skudt ned eller måske være kommet på en forkert kurs.

Det at vente en vinternat ude i skoven eller heden på en engelsk flyvemaskine, som måske ikke kom, var træls. Vi snakkede i ventetiden sammen om livets værdier som piger og nå, ja, hvad andet er der. Jo, engang spurgte en af mine kammerater, om vi troede, at vi skulle opleve krigens afslutning. Det skal måske her indføjes, at vi

havde en del tyskere i og rundt om byen, Hipokorpsset havde sendt en afdeling til byen, stikkere var kommet til, og Gestapo havde aflagt et besøg. Disse ting taget i betragtning gjorde, at der var enighed om, at chancerne vist nok var små. Skulle det endelig være, var der også enighed om, at den bedste måde at forlade denne verden på var efter en ildkamp med tyskerne, så man havde en chance for at tage en 4-5 stykker med sig over i det hinsidige - og på den måde slap man jo også for forhør og måske tortur før henrettelsen. Nå, men vi var heldige. Kun én af mine kammerater nåede at få sin dødsdom og datoen for eksekutionen, og han blev reddet af tyskernes kaptulation.

Vi skulle som nævnt vente fire timer på flyveren, og engang havde vi ventet fire timer på nær to-tre minutter, og vi var begyndt at pakke sammen, da vi hørte luftalarmen inde i Grenå. Så vidste vi godt, hvem der var på vej, og vi fik pakket ud i en fart og modtog så vor sending.

Ved en nedkastning havde vi ikke fået fat på en lastbil, så vi havde kun politiets Ford V 8, som vi havde hentet, før tyskerne nåede det, da de tog politiet. Indholdet af containerne, som blev kastet ned, skulle anbringes i nogle store kasser, som var gravet ned nord for Grenå, og nedkastningspladsen lå syn for Grenå, så det ville blive en temmelig stor omvej at køre uden om byen med hvert læs, for Ford'en skulle bruge mindst fem ture for at få bragt varerne til gemmestedet. Vor byleder hed på det tidspunkt Søby. Det var naturligvis ikke hans rigtige navn, men sådan lærte jeg ham at kende under krigen, og først efter 4. maj fik jeg at vide, at han hed Jørgensen og var kaptajn i hæren. Han sagde, »Hvis vi er så frække, at de ikke tror det, så går

den. Altså, vi kører igennem Grenå med alle læssene«. Det gjorde vi så, og jeg havde fornøjelsen at være med i det første læs. Søby sad ved rattet, og jeg lå oven på maskinpistoler og karabiner på bagsædet med en skarpladt pistol i hånden. Tilfældigvis kom vi gennem Grenå netop som biografen havde lukket kunderne ud, så vi kørte gennem hovedgaden i byen og næsten gned bilens sider op ad tyske soldater, efter at være kørt forbi det tyske hovedkvarter på hotel Dagmar. - Søby havde ret: er man fræk nok, så går den.

Som sagt måtte der ikke foretages sabotager i Grenå på grund af flygtningeruten, men en dag kom bylederen til mig og sagde, at nu var ruten optrevlet af tyskerne, så hvis der var noget, der skulle have et knald, kunne vi godt gå i gang. Det var der. Tyskerne var ved at minere kyststrækningen nord og syd for havnen. Minerne bestod af små betonkasser, hvorfra der stak små jernstænger op. Når en båd stødte mod en af disse jernstænger, udløstes eksplosionen i betonkassen. Til støbearbejdet benyttede tyskerne fire maskiner, der stod på havneterrænet. Der var naturligvis en tysk havnevagter, tyske handelsskibe samt tre-fire små tyske krigsskibe, der desværre lå meget tæt ved den ene maskine. Det kunne vi jo ikke lave om på, men samme dag som jeg fik at vide, at vi kunne gå i gang, cyklede jeg ned til havnen og noterede mig maskinernes plads. Så fik jeg fat i tre kammerater, og efter at have gjort fire bomber klar, tog vi om natten ned på havnen. Vi delte os i to hold og aftalte, at vi skulle placere bomberne og samles igen, inden vi trykkede på sprængblyanterne. Da jeg gik omkring en af maskinerne og ledte efter dens ædlere dele, faldt jeg i et hul. Min kammerat faldt øjeblikkelig ned på maven

og hviskede: »Hvor er det?« - Jeg bad ham holde mund og hjælpe mig op af hullet. Vi fik nu bomberne anbragt og mødtes så alle fire igen. Det andet hold ville nu af sted, men jeg sagde, at vi skulle da først rundt og trykke på sprængblyanterne. Da jeg fik at vide, at det andet hold havde trykket på deres blyanter, sprang jeg over til vore to maskiner og ville trykke på blyanterne, men på grund af kulden var fingrene for stive, så jeg måtte benytte tænderne til at mase det lille metalhylster sammen 5 cm fra sprængstoffet. Nå, systemet fungerede uden uheld, og da vi mødtes igen, begyndte vi en langsom tilbagetrækning. Inden vi kom helt bort fra havneterrænet, var der en idiot, vist nok mig selv, der sagde, at det var da vist et flot syn sådan en bælgmørk vinternat at se en eksplosion. Vi blev så enige om at vente og se den første, og det var et flot syn, men tre sekunder efter var hele havnebelysningen tændt, og handels-skibene begyndte at feje over terrænet med deres projektører, så vi måtte søge dækning bag en stabel fiskekasser. Samtidig lød der kommandoråb på krigsskibe, og marinere stillede op på kajen klar til at blive opdelt i hold til afsøgning af havneterrænet. Og så kom vor redning: bombe nr to sprang otte meter foran de tyske soldater. Det var vort held. Alt lys blev slukket, soldaterne gik igen ombord i deres skibe, og så forsvandt vi. De sidste to brag hørte vi også, men da var vi borte.

Tyskerne havde tropper både i og rundt om Grenå. Desuden rådede de over Frikorps Danmark, som vi ikke så i byen. Det var trods alt frontsoldater, der kom til den russiske front, og heldigvis kom de ikke alle levende tilbage. Men der var også Schalburgkorpset, Hipokorpset og stikkerkorpset, som vi alle stiftede bekendtskab

med, og med skam at melde må jeg tilføje, at medlemmerne var danskere.

Schalburgkorpsets medlemmer rejste rundt i landet og foretog schalburgtage, som bestod i at sprænge almindelige butikker og beboelsesejendomme i luften. Det skulle ligne sabotage for at skabe en modvilje mod sabotagen, men befolkningen kunne trods alt umiddelbart se forskel. Korpset foretog endvidere mord på danskere, som f.eks. Kaj Munk.

Hipokorpset afpatruljerede gader og veje, afkrævede folk legitimationskort og bragte mistænkelige personer til det tyske hovedkvarter eller til Gestapo. De var heldigvis så dumme, at det lykkedes en af mine kammerater, der blev taget af en patrulje for at blive bragt til det tyske hovedkvarter, at rive de papirer, han havde på sig, i små stykker og lade dem forsvinde i landevejsgrøften.

Og endelig var der så stikkerkorpset, der bestod af danskere (undskyld udtrykket), som mod kontant betaling solgte navne og adresser på modstandsbevægelsens folk til tyskerne. De var bunden. Moralsk set rangerede vi dem under orme og snegle.

Sådan en kom til byen.

Først hørte vi, at en velklædt herre var kommet til byen, og at han fra den første dag kendte byens nazister, som han på skift besøgte og drev selskabelig omgang med. Han havde heller ikke noget fast arbejde, så han havde hele dagen til fri disposition. Det lød ikke så godt for os, men det var ikke nok til at slå ham ihjel. Rygterne blev imidlertid værre og værre, og til sidst blev det besluttet at tage ham til fange og afhøre ham. Han spiste på et hotel midt i byen, og der mødte vi en dag op for at få fat i ham, men han kom ikke. Så fik vi at vide, at han boede på et hotel i nærheden,

og der lavede vi en natlig razzia og var inde i hvert værelse og hvert kosteskab, men han var der ikke. Så fik vi af bylederen at vide, at en anden gruppe mente at kunne få fat på ham, og at gruppen ville aflevere ham i ambulancen på et bestemt gadehjørne og til bestemt tid. Vi mødte op der til tiden og ventede en time efter den fastsatte tid, men der skete intet.

Efter hvad vi hørte, var vi ganske langsomt blevet desperate efter at få talt med ham, så det blev aftalt at gøre endnu et forsøg på at træffe ham ved spisetid midt på dagen på hotellet.

Hvis der foreligger en dødsdom på manden, er en likvidering en forholdsvis enkel sag. En mand passer ham op på gaden eller i en restauration og skyder ham ned. Uanset hvor det foregår, er der ingen i nærheden, der foretager sig noget. Den, der foretager likvideringen, har jo stadig pistolen, og han har netop vist, at han kan bruge den.

Men vore forhold var vanskeligere, da vi skulle have ham levende. - Restaurationen bestod af et temmelig langt lokale med hovedindgang fra Torvet, få meter fra det tyske hovedkvarter. Bagindgangen kom man til fra en smøge, der lå langs restaurationen. På grund af de specielle og vanskelige forhold kom ikke mindre end ni mand i sving, og de kom i sving allesammen.

Vor chauffør, kaldet Christian »Undergrund« ventede i vor garage ved politiets Ford, og når vi begyndte, skulle han komme og holde uden for restaurationen, så vi hurtigt kunne komme væk. En ordonnans ventede på Torvet. Han skulle give beskeden til vor chauffør, når vi havde set stikkeren gå ind i restaurationen. Da vi kunne forvente panik i lokalet, hvis det ikke gik så

fredeligt, som vi havde planlagt, var der placeret to mand ved hoveindgangen og to mand ved bagindgangen. De skulle kun forhindre, at nogen forlod restaurationen, før vi var borte. Og så var vi tre tilbage, der skulle gå ind og tage stikkeren med. Jeg og en kammerat skulle gå ind først med pistoler og bede ham tage med, og den tredje skulle, få sekunder efter at vi var gået ind, åbne døren og blive stående der med sin maskinpistol. Vi forventede, at det ville virke beroligende på gæsterne.

Og så kom stikkeren. Ordonansen cyklede ned til vor chauffør, og mine to kammerater gik over Torvet og ventede ved smøgen, mens jeg gik til en telefonkiosk og ringede restaurationen op. Jeg kendte straks værtens stemme, og han kendte min, så samtalen blev kort: »Hvor sidder han?« - »Ind ad bagdøren, første bord til højre«. - Klik.

På min vej over til smøgen så jeg vor chauffør, som jeg gav et signal om først at tage en rundtur om husblokken og komme igen. Det gjorde han, og jeg kom over til mine kammerater. Der var lidt nerver på, og den ene ville i gang med det samme, men jeg sagde, at der intet skulle ske, før vor bil holdt ved fortovskanten, og jeg bad så mine kammerater om at vente inden for porten, mens jeg på fortovet afventede bilens ankomst, hvilket skete kort efter.

Vi tre gik så ind ad smøgen, og jeg gik efterfulgt af en kammerat ind ad bagdøren, drejede skarpt til højre mod et bord, hvor stikkeren sad sammen med en bekendt/medhjælper (?) og sagde: »Følg med«. Det blev det sidste ord, han hørte i dette liv. Han rejste sig langsomt op med ryggen presset mod væggen, og da min kammerat med maskinpistolen ankom lidt mere støjende, end det var aftalt, gik der

panik i stikkeren. - Ved nabobordet sad otte af byens ældre, agtværdige borgere inklusive byens to redaktører, en landstingsmand og en af mine kammeraters far. Stikkeren, som åbenbart ikke ville følge med, sprang langs væggen hen bag dette bord. Jeg sprang efter, idet jeg kastede pistolen op i luften, greb om løbet og prøvede at bruge den som hammer for at slå ham ned, men han fik afpareret. Så afsagde han sin egen dødsdom: han prøvede at få højre hånd ned i jakkelommen, og så skød vi. Maskinpistolmanden var kommet ind i lokalet og gav ham en kort salve fra siden, og jeg skød to skud på et par meters afstand. Da han var faldet, og jeg følte mig sikker på, at han var død, råbte jeg til mine kammerater om at komme ud, og selv styrtede jeg ud til bilen, løftede bagsædet, hvor der efter aftale skulle ligge en maskinpistol. Den samlede jeg og vendte mig så i retning af det tyske hovedkvarter for at se, om tyskerne kom. I sådan en situation føles sekunderne lange, og jeg syntes, det varede en evighed, inden mine kammerater kom. Endelig ankom de medbringende stikkerens bordfælle. Jeg spurgte irriteret (jeg citerer): »Hvad Fanden skal vi med ham?« - »Han prøvede at skyde dig bagfra«. - Så havde vi naturligvis noget, vi skulle have talt med ham om. Altså kom han ind i bilen, hvor han blev holdt nede med fødderne af dem, der sad på bagsædet. Nu ville alle vore folk naturligvis med bilen, men da den var fuld, helt fuld, manglede der tre på fortovet, og jeg måtte sige til dem, at de selv skulle søge væk til fods, og så kørte vi en lidt krøllet rute ud af byen, ud på landet, hvor vi havnede på en gård. Der kørte vi ind i en stor lade og lukkede portene efter os.

Mine tre efterladte kammerater på forto-

vet gjorde derefter noget, som jeg beundrer dem for: de gik op til Grenå sygehus og afventede ambulancens ankomst. Da den kom, holdt de, formelt, for at chaufføren ikke skulle kunne bebrejdes noget, denne op og undersøgte stikkeren for at være helt sikre på, at han var død. Da det var fastslået, undersøgte de hans lommer og fandt en tysk pistol, tysk våbentilladelse samt - en lommebog med mange af vore navne og adresser. Det var det endegyldige bevis, og glade var vi, da vi hørte det. Det var altså den rigtige mand, vi havde skudt.

I laden begyndte vi straks et forhør af stikkerens bordfælle, og her fik jeg at vide, at mens jeg var optaget af stikkeren, var hans bordfælle kommet om bag mig, havde trukket sin pistol og ville skyde mig bagfra på ca to meters afstand. Men en af de ældre, agtværdige herrer ved nabobordet, som stikkeren flygtede om bag, havde hurtigt overset hvem, der var hvem, og han slog hjælperen så hårdt over hånden, at han tabte pistolen. Min redningsmand var landstingsmedlem Melchior Kjeldsen, som jeg kun én gang har truffet efter episoden. Det skete adskillige år senere på Færøerne under et toldeftersyn af m/s Dr. Alexandrine. Tilfældigvis blev jeg klar over, hvem han var, og så styrtede jeg ned på hotellet og inviterede ham til middag, så jeg fik altså sagt tak for sidst.

Vi afhørte efter bedste evne stikkerens bordfælle, og egentlig burde det, at han i forsvaret af stikkeren havde prøvet på at skyde mig, være nok til, at vi havde skudt ham, men vi fik ikke nok ud af forhøret, og det blev besluttet at lade ham leve. Desværre gav det os det problem, at vi nu havde en fange, som vi ikke turde slippe løs et øjeblik. Vi var senere i Ebeltoft og forsøgte at få ham placeret i arresten der, men det

kunne ikke lade sig gøre. Vi fik også løfte om, at han skulle blive bragt til Sverige, men heller ikke det lykkedes.

Når jeg tænker tilbage på episoden, er der to ting, jeg er lykkelig for. Først, naturligvis, at en udenforstående reddede mit liv. Men også, at stikkeren, som i Grenå gik under navnet »Lassen«, hvad han så ellers hed, ikke ville overgive sig og »følge med«. Når vi havde visiteret ham, ville han automatisk være dødsdømt, og jeg ville ikke være bekendt at bede en af mine kammerater om at gøre det. Det er mindre ækelt at skyde på en mand, der endnu gør modstand, end på en, der er bundet på hænder og fødder, så det blev to store held for mig (blandt flere).

De containere, de engelske fly kastede ned til os, indeholdt naturligvis våben og sprængstof, og nogle gange var der forskelligt andet med. Af våbnene kan jeg nævne den engelske maskinpistol »Stengun«, som havde grove sigtemidler, men til at feje med var de gode, og de svigtede aldrig. US-karabinen var en let karabin med gode sigtemidler og lille kaliber, men meget hurtigt skydende. Den engelske FIAT var et anti-tankvåben. Granaten blev udslynget af en meget kraftig fjeder, som var meget svær at spænde. Når granaten havde forladt løbet, trådte raketsystemet i funktion og sørgede for den videre transport mod målet. Til kamp i byer mod tanks og panservogne fik vi tillige nogle specielle granater, gammongranater. De var beregnet til at kaste fra hustage og ved sammenstød med noget hårdt, f.eks. en panservogn, ville sprængladningen detonere. Nogle få revolvere ankom der også med senderne.

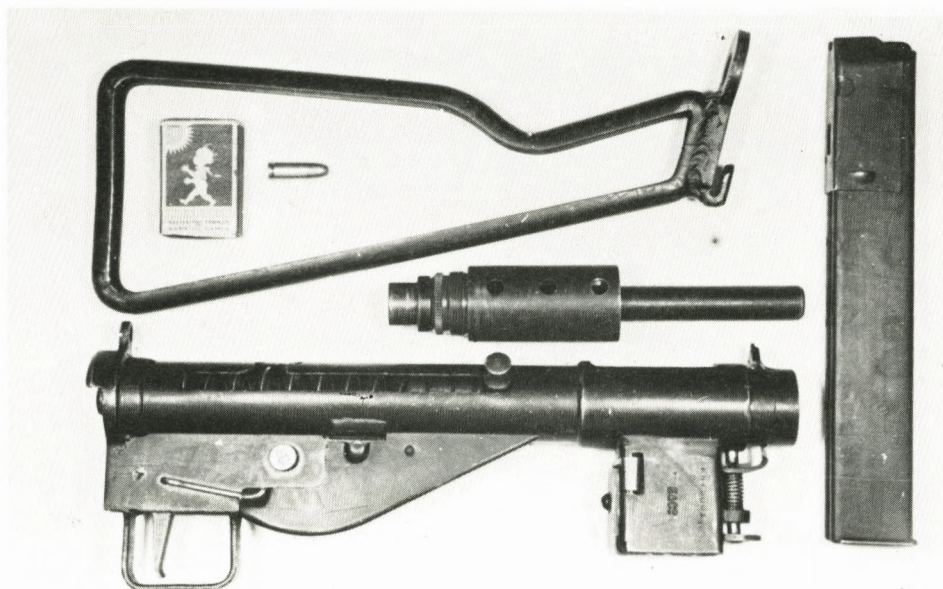
Endelig var der så sprængstoffet P.E. 2 samt sortkrudtslunte, der brændte med 1

Det engelske maskingevær »Bren-gun«.

Det engelske antitankvåben »Fiat«.

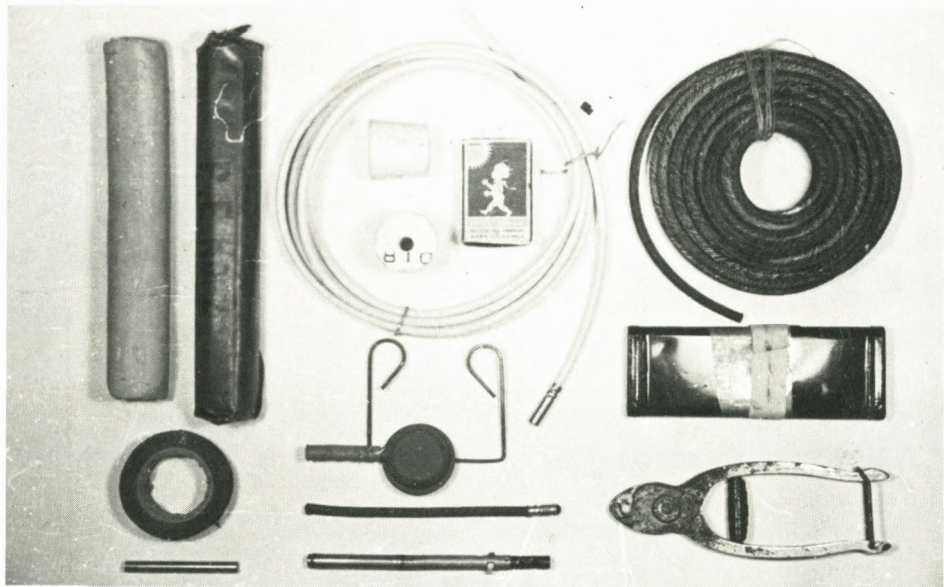
Den engelske maskinpistol »Sten-gun«.

US-karabinen.

Øverst til venstre og i midten: Gammon-granaten. Til brug i bykamp mod panservogne. Til højre den engelske håndgranat »Ananas«.

cm pr. sekund. Cordtex-luntten, der var hvid, brændte derimod med så stor hastighed, vistnok 3.000 m pr sekund, at det virkede som en eksplosion. Hvis fire bomber blev forbundet med cordtex-lunte, sprang de i realiteten samtidig, og det kunne jo øge effekten. Til brug ved sabotager, hvor vi skulle have nogle minutter til at komme væk, var der de såkaldte »blyanter«, som alt efter deres farve kunne forsinke eksplosionen fra 10 minutter til 48 timer. De sidstnævnte var beregnet til skibe, der helst skulle sprænges i rum sø.

I senderne var der af og til andre sager såsom chokolade, cigaretter, cykeldæk og en engelsk uniform, som jeg af en eller anden grund fik tildelt. Jeg ville jo gerne have, at den skulle passe nogenlunde, så jeg gik til den skrædder, der plejede at vende mit tøj, når det trængte til det, og bad ham rette på et sæt tøj, jeg havde med. Lad os kigge på det, sagde han, men da jeg fik pakket ud, og han så, at det var en engelsk uniform, sagde han: »Den passer, og se så at komme ud«. Jeg brugte den først efter kapitulationen, og den passede da nogenlunde.

Cykeldæk var vanskelige at skaffe, så jeg blev glad, da jeg fik tildelt to. Ved monteringen sørgede jeg for, at den engelske tekst på dækkene vendte til højre, så teksten i hvert fald ikke kunne læses, når cyklen stod op ad en mur.

Tyskerne fik kørt materialer til minering af kysten og til udbygningen af Tirstrup flyveplads på hestevogne, og den trafik ville vi jo gerne have stoppet. Til at begynde

med kørte vi rundt og skar hestenes seletøj i små stykker, men tyskerne (altså den danske nationalbank) erstattede tabene, og kørslen fortsatte. Så tog vi hårdere fat og begyndte at skyde heste. Hos en dyrlæge havde vi fået at vide, hvordan det skulle gøres professionelt, og jeg var forbavset over at se, hvor hurtigt en lille pistol kunne slå en stor hest ihjel. Vi havde en mand på holdet, som var slagter, og for ham var det rutine. Jeg kunne ikke lide det og har kun skudt på en hest, som jeg troede ikke var helt død.

De fleste steder var der kun én eller to kuske med deres heste, så det var jo ikke nogen stor eller vanskelig opgave, men engang imellem hørte vi om en kusk, »at han nok skulle ordne de her sabotører, hvis de kom til ham«. De folk besøgte vi altid først på vor næste nat, og der var ingen af dem, der voldte os vanskeligheder. Et sted stod mandens jagtgevær op ad sengen. Det brækkede vi.

På en gård var der indlogeret 15-20 spand heste samt deres kuske. Den gård besøgte vi også en nat, vækkede kuskene og satte dem til at ødelægge alt, hvad de ejede, tøj, kufferter, ure m.m. Derefter måtte de trække hestene ud af stalden og binde dem langs et hegn, bære seletøjet ind i ladden og derefter køre deres vogne derind. Så blev de stillet på række og »bedt« om at aflevere deres penge. En del kom så frem, men da jeg havde fortalt dem, at de alle ville blive visiteret, at enhver, der havde flere penge, ville få et skud i låret, og at man ikke døde af det, men det var forbandet

Til venstre sabotagematerialet. Øverst til venstre sprængstoffet P E 2. Derefter den hvide cordtex lunte, der brændte med en hastighed som en eksplosion, og til højre den sorte lunte, der brændte med 1 cm pr sekund. Derunder en æske med »blyanter« til brug ved forsinket tænding, og i midten (med to bøjler) kapslen til jernbanesabotage. Eksplosionen udløstes, når toget kørte over kapslen.

ubehageligt, var der nogle, der fandt de sidste sedler frem. Pengene blev anbragt foran dem og brændt, mens de så det. Så skød vi syv af hestene og jog resten bort, antændte laden med seletøj og vogne og jog kuskene ud over markerne. Før vi endnu havde forladt stedet, hørte vi nogle brag inde fra byen, og vi vidste, at ingen af vore havde noget for i byen den aften, så vi var alle uden videre klar over, at det var schalburgtage. Der var blevet sprængt en manufakturbutik og en isenkramforretning.

En dag fik jeg i min lejlighed besøg af en ung pige, som jeg ikke kendte. Hun bad mig frisk og frejdigt, om jeg ville sørge for, at Nybos køjesæk kom til Sverige. Nybo var bragt til Sverige over Grenå-ruten, men af en eller anden grund havde han ikke fået sin køjesæk med. Hun ville også gerne vide noget om tyskernes minering af og ved Grenå havn. Nåda, hvor var jeg mistænksom. Jeg spurgte og spurgte, og det viste sig så, at vi havde mange fælles venner og bekendte, og at hendes far var byens præst, så til sidst fik hun de ønskede oplysninger. Det er en underlig måde at møde sin tilkommende på. Nu har vi børn sammen og har holdt sølvbryllup, så sådan endte den historie.

Fra toldkamret kunne man se et hvidt hus i skovkanten. Det blev kaldt »Ydes gri-sehus«, men det blev nu benyttet af nogle kuske med deres heste. En nat brændte vi det af, ødelagde vognene, slap hestene løs og jog kuskene ind i skoven. Da jeg næste morgen mødte på toldkamret, spurgte Reinholdt mig, hvor vi havde været i nat. Jeg trak ham hen til vinduet og spurgte, om han kunne se det hvide husovre ved skovkanten. Nej, det kunne han da ikke. »Det var der, vi var«, svarede jeg, og så trak han på smilebåndet.

En dag mødte jeg på gaden en mand, som fortalte mig, at der var kommet to mænd til byen, og at de havde en meget vigtig meddelelse til modstandsbevægelsen. Det lød underligt, men det kunne jo være rigtigt, så jeg fik et par af mine kamerater til at stå vagt i den baggård, hvor huset lå, og så gik jeg op i huset, hvor jeg blev præsenteret for de to mænd. Den ene fortalte, at han i Gestapos hovedkvarter i Århus var kommet igennem et lokale, hvor der sad nogle mænd med en liste med ca. 20 navne, og han hørte ordene »razzia« og »Grenå«, så han anbefalede os at være forberedte på en razzia en af de nærmeste dage. Jeg var naturligvis mistænksom, så jeg stillede en hel del spørgsmål, så mange, at de til sidst blev gale og sagde, at nu kunne vi gøre, hvad vi ville, men nu tog de tilbage til Århus. Det var ikke en fælde, for vi blev ikke arresteret ved den lejlighed, og så måtte der jo være noget om snakken, så jeg lod beskeden gå videre, og så flyttede vi alle til dækadresser. Selv rejste jeg til Randers, hvor jeg kl. 01 om natten ankom til en af mine venner der. Han boede sammen med sin lillebror hos sine forældre i et højtliggende kælderværelse. Min ven var endnu ikke kommet hjem, men hans lillebror vågnede ved min banken og åbnede vinduet, så min kuffert og jeg kunne komme ind. Derefter gik han op og vækkede sin mor, som kom ned i kælderværelset. Da hun så mig, sagde hun bare god dag og velkommen, og så blev broderen sendt op i huset med sit sengetøj, og hun redte en seng til mig og sagde god nat.

Lidt senere kom min ven og begyndte småfløjtende at klæde sig af. På et vist tidspunkt strejfede hans øjne mit ansigt, og han var omgående klar over, hvorfor jeg var kommet på besøg. Næste dag fik jeg så

husets nøgle og fik tilbud om penge. Endvidere kunne familien skaffe mig legalt arbejde eller illegalt arbejde, og den ville også skaffe mig til Sverige, hvis det var nødvendigt. Det var en pragtfuld modtagelse, og jeg sagde pænt tak for alle tilbudene, men når razziaen i Grenå var overstået, ville jeg tilbage dertil.

Med en af mine venner i Grenå havde jeg aftalt lidt kodesnak, og første gang jeg ringede, var razziaen endnu ikke overstået, men næste gang jeg ringede, meldte han klar bane, og så tog jeg tilbage til Grenå og fortsatte.

Under krigen blev der brugt mange omsvøb, når man talte sammen. En dag sagde rengøringskonen på toldkamret til mig, at hvis jeg kendte nogen, der kendte nogen, så kunne jeg godt fortælle, at i en nabobygning til hendes hus, var to heste opstaldet. Jeg svarede, at jeg ikke kendte nogen, der kendte nogen, men samme aften var vi to mand ved bygningen. Hestene jog vi ud, satte ild til halmen og anbragte til sidst en lille bombe i bygningen. Vi havde skåret 60 cm sortkrudtlunte af, så vi havde et minut til at komme væk. Vi ventede dog ved et gadehjørne og så loftslemmen blive slynget over vejen efterfulgt af en ildstråle. Det er ærlig talt et flot syn på en mørk nat. Dagen efter sagde rengøringskonen til mig, at hvis jeg skulle træffe dem, der havde været på færde, kunne jeg godt fortælle, at det var godt arbejde. Bygningen var netop blevet rystet så meget, at den måtte brækkes ned. Der var ikke sagt noget, som nogen kunne hænges op på, men vi forstod hinanden.

Jeg var tiere og tiere borte fra toldkamret, og mine kolleger, toldassistent Poul Reinholdt og kontorassistent Gerda Nielsen, dækkede mig ind så godt, det nu var muligt, men til sidst blev det alligevel for

Toldassistent P.K. Reinholdt og kontorassistent Gerda Nielsen foran Grenå toldkammer.

meget, og jeg blev kaldt ind til toldforvalteren, der sagde, at det jeg foretog mig, når jeg ikke var på toldkamret, nok skulle gøres, men toldvæsenet skulle jo blive ved med at fungere. Om jeg havde noget imod, at han søgte en afløser. Det kunne jeg jo ikke så godt tillade mig at have noget imod, og jeg kunne jo blive ved at komme på toldkamret, så tit det var muligt. Så blev jeg officielt sygemeldt, og som afløser kom toldassistent Viggo Nielsen fra Randers. Han havde været på toldkassererkontoret, da jeg begyndte som elev, så vi kendte hinanden, og han blev hurtigt sat ind i situationen.

For dog at prøve at skyde med pistol afholdt Reinholdt og jeg af og til skydeøvelser i toldkamrets kælder. Det var ikke gode forhold, men det var da bedre end intet, og

for en sikkerheds skyld havde vi aftalt med kontorassistenten, at hvis der kom mennesker for tæt på bygningen, skulle hun banke i gulvet med en taburet, og det system fungerede fint.

En dag kom restauratør Kejser fra Hoed kro ind på toldkamret for at betale afgift. Ekspeditionen foregik rutinemæssigt, men pludselig sagde han, at hvis jeg en dag skulle komme til at mangle et sted at overnatte, skulle jeg være velkommen ude på kroen. Jeg sagde tak og nævnte beløbet, han skulle betale. Så betalte han og gik uden mere snak. Den invitation skulle jeg få god brug for, men herom senere.

Jeg var så heldig at have flere dækadresser, hvor jeg kunne komme og overnatte, og en nat havde jeg valgt en adresse lidt uden for byen. Da jeg næste morgen kom tilbage, så jeg uden for det tyske hovedkvarter en personbil med benzinmotor og fire mand. Så var jeg klar over, hvem der var kommet til byen: Gestapo. Da den begyndte at køre, fulgte jeg efter på cykel for at se, hvilke adresser, der fik besøg. Da jeg på den måde havde skygget Gestapo et stykke tid, kom en af mine kammerater og spurgte mig, hvad jeg lavede. Jeg forklarede, at jeg skyggede den personbil, som jeg mente tilhørte Gestapo. Så må du hellere lade mig overtage vagten, svarede han, for de har allerede været og spørge efter dig. Så overtog han vagten, men hvor har jeg tit moret mig over, at jeg har skygget Gestapo, der var kommet til byen for bl.a. at arrestere mig. Heldet kan være en god forbundsfælde.

Efterhånden var vi nogle stykker, der ikke kunne bo hjemme, og da vi gerne ville være sammen mest muligt, ledte vi efter et sted, hvor det kunne lade sig gøre. I vor desperation overvejede vi at grave en hule

ude i skoven, men det blev da heldigvis opgivet. Løsningen blev, at vi lånte FDF's feriehytte, som indeholdt køjepladser til os alle og endda et særskilt rum, hvor vi låste vor fange inde om natten. Desværre fik vi senere endnu en, for Gestapo var kommet til byen med en fange, som flygtede fra dem. Da de opdagede det, skød de nogle få skud ned ad gaden, og uden yderligere efterfølgelse kørte de så tilbage til Århus. Det så mistænkeligt ud, og da vi fik forbindelse med ham, fik vi at vide, at det var aftalt med Gestapo, og at han var sluppet fri mod at søge at skaffe vore navne og adresser og lade oplysningerne gå videre til Gestapo. Vi havde jo kun hans egen forklaring, så han blev resten af krigen betragtet som fange og kom ud i hytten, hvor han delte rum med den første fange. De to lavede så mad til os og vaskede vort tøj, så lidt gavn gjorde de da. For at skabe klare linier sagde jeg til fangerne, at hvis de kom for langt bort fra Hytten, råbte vi ikke holdt, vi skød. Det forstod de, og vi fik på intet tidspunkt vrøvl med dem.

Vi fortsatte så vore aktiviteter fra Hytten med at modtage våben, skyde heste og brænde lader m.m., og jeg kørte af og til rundt til forskellige grupper, der skulle have våbeninstruktion. På disse ture havde jeg en karabin, en maskinpistol og et par håndgranater. De sidstnævnte var klargjorte, for tilfældets skyld. Alligevel måtte jeg regne med en skønne dag at blive snuppet af en af de Hipopatruljer, der kørte rundt overalt. Det gjorde jeg bylederen opmærksom på, og han syntes, det lød fornuftigt, så han lovede at skaffe en afløser for mig næste dag, hvis jeg blot ville tage den instruktion, der var aftalt for samme dag. Det blev så en aftale, og jeg startede på den sædvanlige tur til byen.

Markvejen, der førte til vor hytte, gik gennem et plantehegn. Da jeg ved min tilbagekomst kom gennem hegnet, så jeg, at Hytten var omringet af tyske soldater. Jeg tænkte: skal jeg spille dum og fortsætte forbi Hytten ned til stranden. I dag hedder jeg Knud Rasmussen, og jeg er bare ude på en motionstur, men jeg blev enig med mig selv om, at så dumme var tyskerne ikke. Det foregik så hurtigt som et klik - så hurtigt kan man tænke i en presset situation. Jeg steg altså af cyklen, men inden jeg var kommet helt i dækning af buskadset, lød det fra en tysk officer: »Achtung«, og så blev der »fejlet« gennem buskadset med maskinpistol. Buskadset gav jo dårligt sigte, så jeg blev ikke ramt. Værre var det, at to tyske soldater var kommet hen i åbningen og kunne skyde sigtet skydning op ad vejen med deres rifler, men ved at slingre fra side til side på vejen og måske også ved hjælp af mit efterhånden sædvanlige held blev jeg ikke ramt. Jeg havde nu kun én ting i hovedet: Jeg skulle for alt i verden ind til byen og fortælle, hvad der var sket, for mine ti kammerater i Hytten kendte de fleste af modstandsbevægelsens folk i Grenå, og de vidste også, hvor de fleste af våbendepoterne var. Vi havde få dage forinden fået fat på to motorcykler, som stod ved Hytten, og hvis tyskerne havde fundet dem, kunne de have indhentet mig på to minutter, så jeg turde ikke følge vejen ind til byen. Et sted, hvor vejen svingede, fortsatte jeg derfor lige ud, så langt jeg kunne cykle, og derefter videre i løb. Et sted måtte jeg passere et meget højt vildthejn og med et spring lykkedes det mig at få fat på den øverste tråd og derefter at vrikke mig over hegnet. Jeg faldt som en sæk kartofler, og den smule luft, jeg endnu havde i kroppen, blev pumpet ud ved faldet. Så

kravlede jeg de første meter indtil jeg fik så meget vejir igen, at jeg kunne komme på benene og gå og senere at løbe igen.

Jeg kom ind til byen uden vanskeligheder og fik slået alarm, og derefter var det min plan at holde mig ikke under jorden, men meget langt under jorden, for jeg var klar over, at tyskerne ville søge mig, og dels ville jeg naturligvis ikke så gerne tages af Gestapo, men jeg var også klar over, at mine kammerater, så længe de kunne holde til de tyske forhørsmetoder, ville henvise til mig i alle forhold. Det var ikke aftalt, men sådan var situationen altså den gang, og en af mine kammerater blev da også tvunget til at føre tyskerne til min adresse. Han vidste, at det eneste sted i verden, hvor jeg ikke var at træffe, var på min adresse, så der skete ingen anden skade, end at tyskerne smadrede et skab og stjal en kikkert og min tobak, og det sidste kunne jo være slemt nok på den tid. Den første nat overnattede jeg så hos min kollega, Poul Reinholdt, og da han næste morgen gik på arbejde, mødte han bylederen, som fortalte ham, at jeg var skudt. Reinholdt inviterede så bylederen hjem til morgenmad, og der traf han mig. Det blev et hjerteligt gensyn. Rygtet havde altså ikke talt sandt.

Nu kom jeg så i tanker om invitationen fra Kejser på Hoed kro, og jeg cyklede så i løbet af dagen derud, stillede cyklen i gården bag kroen og kom ind ad køkkenvejen. Kejser kom ud i køkkenet og sagde: »God-daw, og velkommen«. Så blev jeg budt ind i stuen, og efter lidt snak og noget mad fik jeg et værelse og gik i seng og sov meget længe. Da jeg vågnede næste morgen, var alt mit tøj vasket og strøget. - En herlig velkomst at få. Og så netop i den situation. I de ret få dage, jeg boede der, var jeg ikke

uden for en dør én gang, men vi snakkede sammen og, naturligvis, hørte engelsk presse. Efter nogle dages forløb havde jeg fået nerverne i ro, og den engelske presse tydede på, at »enden var nær«, så min utålmodighed bød mig at tage til Grenå for at være der, når tyskernes kapitulation var en realitet. Jeg fik en forløber til at cykle foran mig. En forløber skulle fungere på den måde, at hvis han løb ind i en af de patruljer, der stadig kørte omkring, skulle han søge at sinke dem, så jeg fik tid til at vende om eller dreje ned ad en sidevej. Nå, men turen gik glat, og i Grenå kørte jeg

straks om til familien Wulff, hvor jeg i sin tid havde afleveret min alarmerende melding fra Hytten, og der så jeg mine kammerater i færd med at klargøre våben og fylde magasiner, og to timer senere hørte vi i den engelske radio, at »Tyskerne i Danmark, Nordvesttyskland og Holland har overgivet sig«. Meldingen i radioen kom som bekendt den 4. maj, men overgivelsen skulle først have virkning den 5. maj kl. otte. Den glæde, der bredte sig blandt os, kan ikke beskrives - den skal opleves. Jeg tror nok, at jeg var den, der var mest glad, for kapitulationen betød jo en chance for,

Mine ti kammerater netop hjemvendt fra Gestapos fængsel i Århus. På billedet ses yderligere to, som var blevet taget af Gestapo på et tidligere tidspunkt. Yderst til højre ses »fange nr 2«, som havde fået håret farvet sort. Han var OK, men det var vi ikke sikre på under krigen. Nr. tre fra venstre, Vagner Lund, havde fået sin dødsdom, men han reddede livet ved tyskernes kapitulation.

Undertegnede med US-karabin ved modstandsbevægelsens stabsvogn foran vort hovedkvarter (byens rådhus).

at mine ti kammerater fra skoven kunne overleve. Det viste sig senere, at det gjorde de, men en af dem havde fået sin dødsdom, der dog på grund af kapitulationen ikke blev eksekveret.

Den 5. maj kl 08.00 rykkede vi ind i rådhusbygningen, som vi for et stykke tid havde overtaget. Der blev indrettet våbendepot i kælderen, hovedkvarter i stueetagen og soverum i andre lokaler, så der altid i bygningen var folk, der var klar til hurtig udrykning, og det blev der da brug for nogle gange. Vi oprettede vejspærringer og sendte patruljer rundt i byen og omegnen, og nogle folk gik da i vore fælder. Efter nogle dages forløb foreslog jeg, at vi skulle begynde at afhøre dem, vi havde fanget. Den første, der kom til afhøring, var en gestapomand, som fortalte, at han sammen med en kollega var flygtet i bil fra Kolding,

og at de havde efterladt bilen i en skov ikke langt fra Grenå. En bil! Det måtte vi da kontrollere, så med en politiassistent ved rattet og en af mine kammerater og mig på bagsædet kørte vi ud ad landevejen til Randers. På vejen dertil spurgte min kammerat gestapomanden om forskelligt angående hans virke, og til sidst svarede han lidt overlegent, at han var under forhør af hr. politiassistenten. Min kammerat var få dage forinden vendt tilbage fra Gestapos fængsel i Århus, hvor han havde fået tæv, så han reagerede ganske naturligt ved at give ham et slag i hovedet med maskinpistolen og sige, at når han spurgte ham om noget, så var det altså ham, der forhørte. Herefter svarede han på alt, hvad vi spurgte om.

Det med bilen viste sig at være rigtigt, og den skulle selvfølgelig med tilbage til Gre-

nå. På nogle af vore patruljeture havde jeg prøvet at køre bil, men altid med en erfarne chauffør ved min side. Undervisning i egentlig forstand var det ikke blevet til, men jeg kørte bilen tilbage til Grenå, helt alene og uden uheld.

Efterhånden blev der lidt roligere og længere mellem udrykningerne, så en dag ville jeg hjem og vaskes rigtig grundigt, have klippet hår og negle og skiftet tøj. På vejen gennem hovedgaden passerede jeg en skønhedssalon, og i døråbningen stod en ung pige, jeg kendte. Vi faldt i snak, og jeg fortalte, hvad jeg havde til hensigt. Så kiggede hun på mine hænder og spurgte, om jeg ikke ville have en gang manicure. Jeg morede mig ved tanken, men kom da ind, og mens jeg sad med fingrene i lunken, velugtende olie, blev jeg klippet, og derefter fik negle og fingre ellers en omgang, som de ikke har fået før eller siden. Det var en sjov og dejlig oplevelse.

Og så kom englænderne til Grenå. Her ad Århusvej ind til Rådhuspladsen, hvor byen bød dem velkommen.

En skønne dag blev jeg opfordret til at overtage jobbet som lejrleder for flygtningelejrene ved Tirstrup. Administrationen hørte til luftværnet i Ebeltoft, men der søgte man en mand, der ville påtage sig jobbet, og da der efterhånden var blevet meget stille, sagde jeg ja, og dagen efter ankom jeg iført engelsk uniform, med tysk pistol i bæltet og ledsaget af både Ebeltofts og Grenås borgmestre. Så fik jeg udleveret en stabel dupliserede blanketter og et stempel. Blanketterne skulle bruges til at rekvirere proviant, og når jeg havde udfyldt en blanket, forsynet den med stempel og underskrift, gjaldt den i forretningerne som både rationeringskort og betaling. Efter denne korte instruktion blev jeg ønsket held og lykke, og så kørte borgmestrene - og tilbage stod lille jeg.

Lejrene var omgivet af pigtråd og bevogtede, først af modstandsbevægelsen, senere af folk fra luftværnet og til sidst af militæret. Jeg startede med at tage de to værelser, der lå nærmest ved indgangen, et til kontor og et til soverum. Møbleringen var let, for ved Tirstrup by var der en mængde barakker, der var blevet benyttet af de firmaer, der arbejdede for tyskerne, og i de barakker fandtes alt, hvad jeg havde brug for. Adgangen til barakkerne var let, for jeg havde endnu fra krigens tid mine dirke, så jeg forsynede mig med god samvittighed med skrivebord, seng og de møbler, jeg havde brug for.

I lejrene var der kvinder, børn, gamle mænd samt nogle få arbejdsføre mænd, og de fleste var kommet fra Østpreussen, hvor

Endelig kunne jeg så tage hjem til min mor i Århus og præsentere mine faldskærme. Tilfældigvis havde min bror fået orlov fra Den danske Brigade og kom på besøg samtidig.

de var flygtet for de russiske hæres fremrykning. Tyskerne havde sendt ca. 300.000 af dem til Danmark, og der var ikke meget humør eller initiativ i dem, så det var vel naturligt, at der mellem barakkerne flød med alskens affald. Jeg sagde så, at de måtte se at få ryddet op. Der skete intet. Så tænkte jeg: Bent, du må se at få styr på det her fra starten, og så forsøgte jeg på en anden måde. Jeg sendte et af børnene med besked til en af de få arbejdsføre mænd om, at han skulle møde på mit kontor kl. 10. Han kom præcis, og han stod ret. Jeg tænkte ved mig selv, at nu havde jeg vist fundet systemet, så jeg gav ham ordre om at udtage en arbejdskommando på 10 personer og sørge for, at der blev ryddet op mellem barakkerne, at styrken skulle stille foran mit kontor kl. tre, og at jeg så ville komme og inspicere. »Jawohl«, svarede han. Kl. tre stillede styrken foran mit kontor, jeg gik ud og tog en kort runde mellem barakkerne, og da jeg så, at der var ryddet op, lod jeg lederen og styrken træde af. Jeg havde fundet mit system: det skulle siges tydeligt. Siden gik det udmærket.

Flygtningene på Djursland var blevet indkvarteret i skoler, hoteller og forsamlingshuse, men meningen var, at de skulle samles i større lejre, så der ankom en hel del til lejrene ved Tirstrup. Blandt et hold var der en, som jeg vidste ikke var nazist, så han blev min kontormand, og da han kort efter fik en veninde i lejren, blev hun også »ansat«, og så havde jeg to fuldt uddannede kontorfolk til hjælp, og jeg måtte tage et værelse mere.

Når et nyt hold flygtninge ankom, fik jeg nogle soldater til hjælp til at foretage eftersyn af bagagen, og ved disse eftersyn konfiskerede jeg alt elektrisk grej samt alle madvarer. Strøm kostede jo også penge, og

madvarerne benyttede jeg som kosttilskud til et hold arbejdere i en af skovlejrene. Dem havde jeg sat til at grave rødder op til brug som brændsel i køkkenerne. Det tyske militær havde under krigen fældet en mængde træer ved anlæggelsen af Tirstrup flyveplads, og nu kom rødderne altså til at gøre nytte. Egentlig måtte jeg nok ikke lade nogen af flygtningene forlade lejrene, men jeg havde intet forbud på tryk, så jeg gjorde det, og i den tid, jeg var i Tirstrup, havde lejrene på den måde gratis brændsel.

Kørsel af proviant, brændsel m.m. blev foretaget af en tysker med hestevogn. Guderne må vide, hvor hestene og vognen kom fra, men jeg havde brug for denne transportmulighed, så jeg spurgte aldrig. Den var der bare, og jeg benyttede den.

Arbejdet som lejrleder var meget alsidigt, og det illustreres nok bedst med nogle eksempler på, hvad der skete. En dag gik jeg en runde for at se, om hegnet om lejren var intakt, og jeg så da, at der manglede nogle få brædder. De var nok anvendt af nogle børn til legetøj, men ingen vidste, hvem der havde taget dem. Så gik jeg ind i den nærmeste barak, sendte bud efter lejrens snedker og gav ordre til at tage et bord fra den første stue og reparere hegnet. Det gjorde han, og så skete det ikke mere - bortset fra en gang, da nogle drenge igen havde taget et par brædder. Nogle voksne opdagede det, gav drengene en endefuld og repareret hegnet. På den anden runde opdagede jeg, at der var opført en lille bygning på ca. to m², og den var forsynet med skorsten. Jeg fik at vide, hvem der havde opført bygningen, og kaldte ham til mig. Han forklarede, at han var en stor godsejer fra Østpreussen, og at han havde taget nogle flæskesider med sig. Jeg forlangte så, at han skulle brække bygningen ned og

Tyskerne morede sig meget over, at jeg var den tyndeste i lejren.

aflevere alle flæskesiderne til mig. Det ville han først ikke, men så sagde jeg, at så indtog jeg hans madudleveringskort, og så måtte han selv sørge for sin kost, indtil han kom tilbage til Tyskland. Så blev bygningen brækket ned, og jeg fik flæskesiderne udleveret, og så havde jeg igen lidt ekstra at kunne give til dem, der gravede rødder op i skoven.

For at have et kontrolsystem for madudleveringen, havde jeg i værnemagerbarakkerne hentet dynger af køresedler, som var beregnet til kontrol med, hvor mange læs materialer, den enkelte kusk havde kørt til flyvepladsen. De kort forsynede jeg med flygtningenes navne, og ved hver madudlevering blev der så sat et datostempel i kortet. Systemet var primitivt, billigt - og effektivt.

I lejren var der nogle polakker, der skulle behandles som allierede, og der var også forskellige lejre rundt omkring i Danmark for dem. Jeg forsøgte at få »mine« polakker placeret i en af disse lejre, men de var overfyldte, så det lykkedes ikke. For dog at gøre noget for dem, indkaldte jeg en dag alle polakker til mit kontor, og så skrev jeg på alle kortene: »1 1/2 portion ved al madudlevering«. Jeg var godt klar over, at det ville give vrøvl, og ganske rigtigt, ved første madudlevering kom en fra køkkenpersonalet og spurgte mig, hvad det skulle betyde. Jeg svarede, at det betød, at der skulle udleveres 1 1/2 portion til alle, der kom med et sådant kort. - Hvorfor? spurgte hun. - »Fordi de ikke er tyskere. Og kom så om og udlever 1 1/2 portion, hver gang De ser sådan et kort«, svarede jeg. Så gik hun.

I lejren var der en polak, som på et vist tidspunkt af tyskerne var blevet sat til at rydde op efter tyskeres henrettelser i et telt. Henrettelserne foregik der ved halshugning, og hans opgave var at slæbe kroppe og hoveder ud af teltet og grave dem ned.

Jeg havde ganske vist ingen bemyndigelse til at give 1 1/2 portion til nogen i lejren, men på den anden side havde jeg heller ikke noget direkte forbud imod det, så det gjorde jeg bare.

Nogle af polakkerne lod jeg komme op på en gård i nærheden, og jeg gav dem så den sædvanlige ration, og bondemanden har nok givet dem en hel del mere, men det var jo uden for mit regnskab.

En dag hørte jeg ad omveje, at nogle af flygtningene tænkte på at etablere en sultestrejke i protest mod noget, jeg havde forlangt. Jeg håbede på, at den ville blive etableret, men det skete ikke. Havde de påbe-

gyndt en sultestrejke, havde jeg kaldt hele lejren sammen og sagt, at jeg håbede, de ville holde ud længe, fordi Danmark sparede penge for hver dag, de holdt ud at sultestrejke. De havde måske på fornemmelsen, hvordan jeg så på sultestrejker, så det var måske grunden til, at det ikke blev til noget.

Bag min skrivebordsstol havde jeg opklæbet to stykker karton. På det ene var der fotos af Hitler, Gøring og Gøbbels. Dem havde jeg gennemhullet med pistolskud. På det andet stykke karton havde jeg anbragt et avisfoto af fanger fra en tysk KZ-lejr. Så skete det en dag, at en mand kom ind på mit kontor med sin madspand og spurgte, om det virkelig var alt, hvad en voksen mand fik at spise. Da jeg havde set indholdet, svarede jeg, at det var rationen. Han fortalte mig så, at han ikke blev mæt, og så blev jeg rasende. Jeg svarede: »Mæt? Hvem Fanden har fortalt Dem, at De skulle være mæt. Under krigen døde mine landsmænd i Tyskland af sult og mishandling. Vort problem er kun at holde Dem i live indtil vi kan få sendt jer hjem til Tyskland«. Så pegede jeg på billederne bag min stol og sagde: »Ud«. Siden modtog jeg aldrig klager over kosten.

En dag kom en dreng hæsblæsende løbende fra den store skovlejr og fortalte, at en mand fra lejren var fundet ude i skoven med et skud gennem hovedet. Nu havde jeg et stykke tid i forvejen fået en efterlysning af en rovmorder, som mentes at opholde sig i en tysk flygtningelejr, så jeg var ikke sikker på, om det var et mord eller et selvmord. Jeg ringede derfor til militæret og bad om at få to soldater med derud, så hentede jeg min pistol frem, og sammen marcherede vi fire: to soldater, en tysk marineofficer, som tyskerne havde efterladt

som forbindelsesofficer, og undertegnede i engelsk uniform uden distinktioner og med tysk pistol i bæltet. Da vi nærmede os indkørslen til flyvepladsområdet, stod der en engelsk soldat og tyggede tyggegummi. Han havde intet gevær, men da vi kom nærmere, hentede han det fra vagthuset, tog ladegreb og kiggede stift på os. Så bad jeg de andre vente, og gik hen og forklarede vort ærinde. Da han havde hørt det, kylede han sit gevær ind i vagthuset og lod os passere. - Da vi kom til stedet, så jeg tyskeren ligge på maven med højre hånd inde under kroppen. Det så ud som selvmord, og da jeg trak hans arm fri af kroppen, så jeg også pistolen. Det var altså selvmord.

I sådanne situationer er vi danskere jo vant til, at politiet skal underrettes, så jeg meldte det til politiet i Grenå, men der fik jeg at vide, at da det var sket på flyvepladsområdet, havde de intet med det at gøre, da hele flyvepladsområdet var engelsk jurisdiktion. Så kørte jeg ud til det engelske hovedkvarter på flyvepladsen og meldte dødsfaldet der. Manden ved skranken grinede og kaldte på nogle kammerater fra naboværelset. Da de fik at vide, hvad mit ærinde var, morede de sig også, og en af dem sagde, at nu havde de vadet i blod til knæene fra Rhinen til Danmark, at de havde set tusinder af døde tyskere, og at jeg skulle skrubbe af i en fart og ikke komme og ulejlige dem med ligegyldige bagateller. Jeg kunne godt se, at efter det de havde oplevet, kunne en enkelt død tysker ikke opbidse dem, så jeg tog tilbage til kontoret og bestilte begravelse hos præsten i Tirstrup. Og så var den sag slut.

En dag fik jeg besked på, at jeg nu også skulle stå for proviantberegningen til de 400 tyske soldater, der endnu opholdt sig på flyvepladsen, og jeg startede så med at

køre ud til det tyske hovedkvarter og holdt mellem køkken og proviantrum. Så lavede jeg sammen med køkkenchefen en fortegnelse over, hvad der var af proviant, og ved kommende beregninger fraskrev jeg så det kvantum, der ellers skulle være leveret af købmanden. Herefter blev rutinen, at to tyske officerer en gang om ugen kom ind til mit kontor og hentede de underskrevne proviantrekvisitioner. Vi talte sammen om løst og fast, og en dag spurgte de, om ti kvinder fra lejren kunne få lov til at komme ud til soldaterne. - Til rengøring og madlavning! Jeg gættede godt nok på, at det ikke blev deres eneste opgave, men proviantrationen var den samme, og jeg kunne måske slippe for mere vrøvl med kvinder, som om natten kravlede over hegnet for at besøge de tyske soldater, så jeg havde halvvejs sagt ja - men:

Jeg havde modtaget efterlysningen efter

I Flygtningelejren fik jeg en dag besøg af min ven Vagner Lund. Han var en af dem, der blev taget af tyskerne, og hans henrettelsesdato var i dødsdommen fastsat til den 21. maj 1945.

den rovmorder, som mentes at opholde sig i en tysk flygtningelejr. Tilfældigvis fik jeg samme dag besøg af en af mine kammerater fra modstandsbevægelsen i Grenå. Han havde sin karabin med, og da jeg spurgte ham, om han ville med ind på flyvepladsområdet for at se, om rovmorderen var i en af lejrene der, var han straks fyr og flamme. Vi startede altså og kom til den tyske vagt ved indkørslen. Jeg passerede stedet næsten dagligt, men min kammerat var ny for dem, og han måtte ikke komme ind. Så forklarede jeg mit ærinde, men stadig nej. Så sagde jeg, at de kunne ringe til det tyske hovedkvarter og forklare sagen, men stadig nej. Derefter fik jeg en af soldaterne med i bilen, og vi kørte sammen til hovedkvarteret, hvor jeg spurgte efter chefen. Jeg blev så vist hen til den mest prøjsisk udseende officer, jeg havde set under hele krigen: Monokel, ridestøvler, hånden ind på brystet som en anden Napoleon. Jeg forklarede situationen, men nok engang: Nej. Så blev jeg rasende og sagde, at nu ville jeg anskaffe et dokument fra englænderne, så ingen tysker skulle nægte mig eller eventuelle ledsagere adgang til flyvepladsen, og jeg tilføjede, at jeg for kort tid siden havde overtaget beregningen af de tyske soldaters madrationer og hvad de ellers måtte have brug for. Jeg foreslog ham at kigge på den næste rekvisition, og så vendte jeg ryggen til og kørte tilbage til mit kontor. Den tyske soldat, der havde ledsaget mig, havde hørt min udtalelse om rationerne, så han foreslog, at vi sammen kunne køre til skovlejrene, men jeg afslog, da jeg ikke ville have en tysk soldat rendende efter mig.

Vel ankommet til mit kontor rev jeg de rekvisitioner i stykker, som var udskrevet, og så gav jeg ordre om at udskrive nye,

som kun måtte omfatte, hvad jeg var absolut forpligtet til at levere. Lidt senere ankom de to tyske officerer for at afhente ugerekvisitionerne. De fornemmede hurtigt, at jeg var meget kort for hovedet. Da de forlod mig, kørte de ikke som sædvanlig ind til købmanden for at bestille varerne. De kørte i stedet tilbage til flyvepladsen, og en time senere ankom flyvepladsens chef, oberst Müller. Han forklarede mig, at en af hans officerer havde afgjort sagen om mit besøg i hans sted, at afgørelsen var meget forkert, og at det aldrig ville gentage sig. Jeg kunne komme når som helst og hvor som helst og med så mange mand, som jeg havde brug for i det enkelte tilfælde, og hvis jeg ikke havde nok, stillede han 400 tyske soldater til min disposition, når jeg havde behov for det. Jeg fik så hans lokalnummer på det tyske telefonnet, og når derefter nogle af mine kammerater fra Grenå skulle til Århus, var de ikke nødt til at køre hele vejen rundt om flyvepladsen. De kiggede ind på mit kontor, og jeg ringede så til min »ven« obersten, som så gav beskeden videre til vagterne ved indkørslerne, og så var det problem løst. Nu syntes jeg, at jeg havde fået tilstrækkelig oprejsning for afvisningen, så de ti tyske kvinder kom ud til soldaterne, og det skabte ro ved pigtråden om natten.

Problemet med den natlige trafik over pigtråden var kun et lille et, men noget skulle jeg da foretage mig. Engang var en kvinde kravlet over hegnet. Da jeg blev klar over det, satte jeg hende til at holde toiletterne i barakken rene. Senere gentog det sig, og så ryddede jeg lejrens biblioteksværelse og gav hende mørk arrest på vand og brød i tre dage. Jeg havde jo intet reglement for den slags situationer, så jeg var nødt til at handle pr konduite.

Ved indgangen til lejren var der altid militær vagt. Vagternes ordre lød: »Nok se, men ikke røre«.

En lørdag aften holdt der pludselig to danske militærlastbiler ved hovedindgangen til lejren. Bilerne var fyldt med tyske flygtninge, som ad sære kanaler havde opsporet, at de havde familiemedlemmer i Tirstruplejrene. Jeg protesterede og sagde, at alle barakker var fyldte, men den danske officer var lige glad. Han sagde, at nu læsede han af og kørte tilbage til Århus. Og så stod jeg der med yderligere 30 flygtninge og ingen ledige rum. Den første nat lod jeg dem overnatte i en barak, der endnu ikke havde fået tag, og jeg anbefalede dem at bede til, at det ikke blev regnvejr. Dagen efter anbragte jeg dem i en barak uden for lejren med strenge instrukser om ikke at

fjerne sig mere end ti meter fra barakken. Af englænderne fik jeg nu tilladelse til at disponere over de barakker, der som samlesæt lå mange steder på flyvepladsområdet, og oberst Müller lod sine soldater sørge for transport til den største af skovlejrene. Så kørte jeg til den lejr og forklarede, at så snart de havde fået samlet en barak af materialerne, ville de få deres familiemedlemmer ud i lejren. Den blev bygget i rekordtempo, og da jeg ikke kunne vide, når næste hold flygtninge ville ankomme, lod jeg dem begynde at bygge en mere.

Mens det stod på fik jeg imidlertid besøg af en dansk arkitekt, der fortalte, at hans firma havde fået i ordre at bygge et antal

barakker ude i skovområdet. Jeg kørte så med ham ud til den store skovlejr, og da han så, at flygtningene selv var ved at bygge, blev han vred og krævede, at jeg skulle stoppe arbejdet. Da jeg afslog det, ville han klage. Som det venlige menneske jeg er, gav jeg ham adressen for hans klage, men jeg lod arbejdet fortsætte, og jeg hørte da heller aldrig noget til klagen.

Engang fik jeg ærlig talt et chok. Der var ankommet yderligere et hold flygtninge, og jeg var rundt i barakkerne for at give besked om at rykke sammen, så der kunne blive plads til de sidst ankomne. Da sagde en gammel kone til mig: »Nu har Tyskland sørget for Danmark under hele krigen, og nu er det på tide, at danskerne gør noget til gengæld«. Jeg blev rasende, og til alt held havde jeg endnu mine danske rationeringskort på mig. Dem viste jeg konen og spurgte, om hun troede, at Hitler var så stor en idiot, at vi fik det dobbelte af tyskernes rationer, hvis vi ikke selv kunne producere varerne. - Hun troede virkelig, hvad hun sagde, og det er da en forfærdelig tanke, hvor meget et effektivt diktatur kan bilde folk ind, når påstandene blot gentages tilstrækkelig tit.

Til at begynde med havde jeg ingen bil, men en venlig mand i Grenå lånte mig sin Opel Olympia. Den var med benzinmotor, så jeg var godt kørende. Jeg havde yderligere det held, at der i lejren var en mekaniker fra Opelfabrikkerne. Han var glad for at få lov til at passe min bil, så det blev et heldagsarbejde for ham, og den var da også altid i orden, når jeg skulle ud at køre. Skulle jeg af sted, kastede jeg blot nøglerne ud til de børn, der altid opholdt sig uden for mit kontor. Så løb de ned til mekanikeren, og få minutter efter holdt den foran min dør. Nogen benzinration kunne jeg

ikke få, men jeg reddede mig lidt fra både de engelske og de tyske soldater på flyvepladsen, lidt fra modstandsbevægelsen i Grenå og lidt fra civilforsvaret i Ebeltoft, så det blev lidt af et sammenskudsgilde, og jeg savnede intet. Efter et par måneders forløb ville manden have sin bil igen, og så var den forbindelsesofficer, tyskerne havde efterladt i lejren, så venlig at stille sin Mercedes med chauffør til min disposition. Til sidst endte jeg sammen med soldaterne at få stillet en stor Ford til rådighed, men den kørte på træ, som ved hjælp af en generator bag på (en slags kakkellovn) gav drivkraften. Sådant et monstrum havde jeg ikke megen forstand på, men en dag blev en af officererne og jeg enige om at gøre en tur til Randers. Blandt soldaterne var der en mekaniker, som forklarede os, hvordan vi skulle tænde op og hvilke greb, vi skulle rykke i inde i bilen. Han fik den startet, og vi kom til Randers, hvor vi for en sikkerheds skyld parkerede øverst på en af de stejleste gader, så vi havde chancen for, at den kunne løbe sig selv i gang, når vi skulle hjem. Til vor store forbavselse lykkedes det os dog at få den startet efter mekanikeren opskrift.

I barakkerne var der ingen ovne, så da vinteren nærmede sig, forudså jeg et problem. Det løstes dog let, da der i lagerbygningerne rundt om i Tirstrup var en mængde små ovne, så jeg lod hestevognen transportere dem rundt til lejrene, og tyskerne monterede dem selv. Egentlig var de vel engelsk krigsbytte, men englænderne syntes ikke at være interesserede, så de har nok ikke manglet dem.

Jeg var naturligvis ofte i Grenå, og da politiet begyndte at komme på gaden, blev jeg af og til spurgt, om jeg ikke syntes, jeg skulle have nummerplader på bilen. I prin-

cippet var det jo rigtigt nok, men på den anden side var der ingen andre unge mænd, der kørte rundt i en Opel Olympia bil med benzinmotor på hele Djursland, så jeg mente, at det var identifikation nok, og desuden var det vel ikke mere ulovligt, end da jeg under krigen havde været med til at modtage våben og andre varer fra englænderne. Ret beset var det vel smugleri, så det med nummerpladerne kunne vel endnu komme ind under samme regel. Jeg nåede i hvert fald aldrig at få nummerplader på, og jeg nåede heller aldrig at få en bøde for det.

Når jeg var i Grenå, var jeg naturligvis også nede på toldkamret og hilse på, og en dag spurgte toldforvalter Nielsen mig, om jeg havde tænkt mig at vende tilbage til toldvæsenet. Det havde jeg i høj grad, men på den anden side havde det ingen hast for min skyld. Toldforvalteren kunne godt mærke på mig, at jeg havde en dejlig tid, så han foreslog mig, at jeg om en 3-4 uger skulle skrive til ham og spørge, hvornår jeg igen skulle melde mig til tjeneste. Han ville så tænke et par uger over sagen inden han lod brevet gå videre til Departementet. I Departementet forstod man også situationen, så der tænkte man igen nogle uger over afgørelsen, og da den kom, lød den på, at jeg om tre uger skulle melde mig tilbage til tjeneste. Alle ugerne gik omsider, og så var jeg igen tolder.

Tolder og tolder. Ja, altså kun medhjælper, men alligevel. Jeg foreslog min kollega, Poul Reinholdt, at jeg skulle koncentrere mig om en bestemt opgave til at begynde med, så jeg langsomt og blidt kunne komme ind i rytmen igen, og han sagde så, at jeg kunne begynde med afgiften af motorkøretøjer. De snyder os, sagde han, men det er svært at bevise. - Den gang skulle der

betales 15 % af værdien ved hvert salg af motorkøretøjer, og som en hovedregel blev køretøjerne handlet adskillige gange, inden de traf den endelige bruger, og så blev papirerne ordnet på den måde, at køretøjet var solgt af den første sælger til den sidste køber. På den måde sparede man jo adskillige gange 15 % afgift - en økonomisk set fornuftig disposition, men set med toldvæsenets øjne var det ikke helt lovligt, eller rettere sagt smadderulovligt.

Jeg havde ikke arbejdet længe med motorkøretøjer, før jeg blev klar over, at vi blev snydt, så det bragede. Af de papirer, toldkamret modtog fra Valutacentralen, kunne jeg se, at et bestemt navn gik igen temmelig ofte, og så tænkte jeg, at så mange motorcykler har en maler ikke brug for. Jeg tog derfor en dag ud på adressen, hvor jeg traf hans kone alene hjemme. Så forklarede jeg hende, at der ved handel med motorkøretøjer var nogle papirer, som skulle ordnes ved toldvæsenet. Beredvilligt gik hun ind i huset og hentede en større dyng papirer vedrørende mandens handlinger, og jeg lovede at gå ned på toldkamret og begynde på ekspeditionerne. Det gjorde jeg, og tre timer senere mødte manden på toldkamret, blå i hovedet af raseri. Han skældte mig ud for at mase mig ind i en privat bolig og meget mere. Da der var gået et stykke tid på denne måde, skulle han trække vejret, og pausen benyttede jeg til at forklare, at jeg havde stået på trappen uden for hans hus, og at hans kone frivilligt havde udleveret alle papirerne til mig, og så begyndte vi at snakke forretninger. Jeg skulle for hver enkelt motorcykel have oplyst køber og sælger samt købs- og salgspris. Da det var til ende, fortsatte jeg pr. telefon med de implicerede. Det skete efter recepten: »Det er toldkamret. De har

handlet med motorkøretøjer, og jeg vil gerne have de nærmere oplysninger om køber, sælger og priser«. Først svarede de alle nej, men jeg havde så mange oplysninger og papirer, at de alle gav sig og svarede på mine spørgsmål.

En dag fyrede jeg mit sædvanlige spørgsmål af til en mand i Kolind. Efter det sædvanlige nej oplyste han, at der jo var en Ford! - Nyt stykke papir og notat om køber og sælger samt priserne. Så sagde jeg, at det ikke netop var den, jeg tænkte på, og at der var flere. Nåh, jah, svarede han, og så var der jo den hersens Chevrolet! - Nyt stykke papir og flere notater om køber, sælger og priser. Jeg ville så videre i samtalen til den motorcykel, jeg mente han havde part i, og da jeg fortsatte med en påstand om, at der var flere, svarede han: »Nej, det er der sgu' ikke«, og da kunne jeg høre på tonefaldet, at det var rigtigt. Det viste sig så, at jeg havde fået forkert telefonnummer, og da han blev klar over det, foreslog han, at vi skulle glemme alt om det sludder, han havde sagt. Det mente jeg nu ikke, og så var han sur.

Min henvendelse hos håndværkeren endte på denne måde med rapport mod 52 personer, hvoraf nogle skyldtes en fejlopringning. Tja, kan man have held her i livet, kan man altså også have uheld.

I december 1945 var jeg kommet så vidt, at jeg kunne klare gavefortællinger, og en dag fik jeg en ekspedition af en gavepakke fra Norge til en familie på Djursland. Øverst i pakken, der indeholdt en masse småpakker i julepapir og med bånd og sløjfer, lå en maskinskrevet liste over indholdet. Brevet lød: Kjære tolder, da det nu snart er jul, synes jeg, at det ville være hyggeligt, om småpakkerne blev udleveret uden at blive åbnet, og så fulgte en forteg-

nelse over indholdet. Der var nævnt cigaretter og flere andre sager, men jeg tror nok, at en gavepakke fra Norge den første jul efter krigen ikke nogen steder i Danmark kunne koste noget i told, så jeg bad om to øre for blanketten (det kostede det virkelig dengang) og sagde, at ellers var det gratis.

For sjovs skyld havde jeg noteret mig afsenderen, og jeg sendte et brevkort med teksten: pakken blev udleveret uden at småpakkerne blev åbnet. Venlig hilsen. Tolderen.

Men så kom der et brev til mig fra Norge med to pakker rigtige cigaretter, og det måtte jeg jo sige tak for. Jeg spurgte ved den lejlighed, om de manglede mad. I næste brev fik jeg at vide, at det gjorde de, og hvis jeg kunne og ville lægge ud for lidt pålæg, ville de være meget taknemmelige. Jeg anskaffede så en udførselstilladelse, købte pølse, ost m.m. ind og udførselskontrollerede selv pakken. Kort efter fik jeg igen brev fra Norge. De havde haft en festaften ud af det med hele familien til pålægsspisning, og så spurgte de samtidig om jeg havde planlagt min sommerferie. Det havde jeg ikke. Om jeg havde lyst til at komme til Norge. Det havde jeg, og i sommeren 1946 tog jeg så til Norge, hvor fire personer var kommet ned til skibet for at modtage mig. Jeg blev så kørt til lejligheden, hvor jeg fik et bad og noget at spise. Så spurgte de, hvad jeg ville se i Oslo, og det vidste jeg ikke, så jeg foreslog, at de viste mig, hvad de mente, jeg burde se, og det gjorde de så. Efter et par dage i Oslo fik jeg at vide, at afsenderens bror i Lillehammer havde arrangeret en rundtur i yderkanterne af sit distrikt som forsikringsmand, og at jeg var inviteret med på turen. Så måtte jeg til Oslo hovedbane-

gård, og der var trængsel ved alle lugerne, men en mand hørte, at jeg var dansker, og han smuttede så ind ad en bagvej til billetkontoret og kom tilbage med min billet. På vejen tilbage til min værtsfamilie spurgte jeg i sporvognen, hvor jeg skulle stige af, og så svarede en ældre dame, at hun nok skulle give mig besked, for der skulle hun også af. Så kom vi til stoppestedet, og hun og jeg steg af, men jeg havde på fornemmelsen, at hun skulle videre, så da jeg var kommet om hushjørnet, kiggede jeg op ad gaden, og ganske rigtigt: hun gik tilbage til stoppestedet og fortsatte. Den hjertelighed mødte jeg flere gange under mit ophold i Norge.

Jeg tog så med toget til Lillehammer, og min vært dér var beskrevet for mig som den højeste og mest lyshårede unge mand på stationen. Beskrivelsen passede, så vi fandt hurtigt hinanden, og så tog vi på bil-tur rundt i yderkanterne af hans distrikt. På turen undersøgte han dækkene meget nøje, for, som han sagde, der er 60 km til næste by, og dækkene er ikke for gode. Så kørte vi, og efter 20 km havde vi en punktering, som blev klareret med reservehjul. Efter yderligere 10 km havde vi igen en punktering, men nu havde vi intet reservehjul. Så satte vi os til at vente på en bil, der kunne give besked til nærmeste by. Mens vi ventede, blev vi sultne, og smør havde vi, men intet brød. Så foreslog min rejsefælle, at jeg skulle gå til en bondegård, der lå lidt nede ad bjergskrånningen, og prøve at købe lidt brød. Jeg mente, at han skulle prøve, men han sagde: »Nej, du er dansker, du prøver«. Jeg forstod ikke helt hans udtalelse dengang, men det kom jeg til. Altså gik jeg ned til bondegården, og i det norske skovområde bygger man åbenbart et hus mere, når man ønsker et rum mere, så jeg

havde lidt besvær med at finde ud af, hvad der var hovedbygningen. Omsider udså jeg mig den største, gik hen og bankede på, men der skete intet. Så bankede jeg igen og gik ind, og der kom jeg ind i et køkken med lerstampet gulv, komfur og en gammel morlil med et barn, der klamrede sig til hendes skørter. Så forklarede jeg vor situation og bad om lov til at købe et brød. Intet svar. Så gentog jeg hele historien med lidt højere stemme, og efter et stykke tid bøjede konen sig ned, tog et brød frem fra køkkenskabet og rakte mig det. Jeg sagde tak og ville betale, og da vendte konen sig imod mig og sagde: »Det koster ikke noget til en dansker«. Det var de eneste ord, jeg hørte hende sige. Jeg gik derfra med brødet under armen og tårer i øjnene, for jeg vidste, at de endnu ikke havde mad nok i Norge.

Efterhånden begyndte jeg igen at føle mig fortlølig med toldvæsenet: jeg fortoldede, bogførte klareringsangivelser og tog mod afgifter ved kassen, men så en dag skete der et nyt vendepunkt i mit liv.

En dag jeg var på vej til toldkamret, mødte jeg direktør Henrik Rosenvinge, Grenå Dampvæveri. Efter lidt snak om løst og fast spurgte han mig, om det ikke var en idé for mig at skifte branche. Jeg havde ikke haft tanken, men den lød spændende. Nu var der imidlertid den vanskelighed, at jeg kun var toldmedhjælper, og man skulle være tjenestemand for at kunne få tilladelse til at stå uden for nummer. Jeg søgte altså, og 30 dage efter at jeg var blevet toldassistent, trådte jeg uden for nummer og tiltrådte på Grenå Dampvæveri. Efter eget ønske blev jeg placeret i salgsafdelingen, og da jeg mødte op der og traf min gamle ven, prokurist Munk, fra skakklubben, sagde han, at foreløbig skul-

le jeg bare gå rundt i virksomheden og lære det hele at kende. Så gik jeg fra kontor til kontor, til laboratoriet og på fabrikken, og hvis jeg syntes, der var noget, jeg ville vide mere om, sagde jeg bare, at her blev jeg i otte eller fjorten dage. Efterhånden blev det lidt ensformigt for mig, så jeg foreslog, at jeg skulle sørge for selskabets klareringer på toldkamret. Varerne kendte jeg jo fra toldkamret, så det blev venstrehåndsarbejde, men jeg følte, at jeg dog gjorde lidt gavn.

På trods af den meget fine behandling, jeg havde fået af selskabet, blev jeg dog klar over, at jeg ville tilbage til toldvæsenet, så jeg sagde op, men da havde jeg endnu otte måneder tilbage af mit år uden for nummer, og den tid ville jeg benytte til at se lidt af verden. Jeg tænkte på forskellige muligheder og fik bl.a. udstedt søfartsbog, men en dag så jeg i avisen, at den engelske Rhinhær søgte danske censorer. Det lød interessant, så jeg søgte og blev godkendt som censor i tysk og engelsk, og så tog jeg til Hamborg, eller rettere sagt Rahlsted, der ligger lidt uden for Hamborg.

På kasernen i Rahlsted blev vi indkvarteret sammen med en del engelske soldater. Alle breve fra Hamborg-området skulle afleveres på kasernen, inden de blev viderebefordret, og censuren foregik ved lange borde, hvor vi sad 10-12 mand. Vi skulle så afgive rapport om de breve, vi fandt mistænkelige, og for hvert bord var der en »Oberprüfer«, som ved stikprøver skulle konstatere, om vi havde rapporteret, hvad der skulle rapporteres. (Der var på det tidspunkt stadig megen tale om en varulbevægelse bestående af gamle nazister).

Postvæsenet afleverede alle breve på kasernen, og de blev ikke sendt videre, før de af censuren havde fået stemplet: YZ/

HAM. Brevene blev afleveret i dynger på bordene, og hvis en censor var så uheldig at åbne et brev på 10-12 sider, skrevet med gotiske bogstaver på begge sider, kiggede de nærmeste medlidende til ham. Vi var jo ikke alle lige vante til gotiske bogstaver - i håndskrift.

Efter fyraften skulle vi alle naturligvis til Hamborg, der lå ikke ret langt borte, så jeg var glad, da jeg kort efter min ankomst blev forflyttet til telegrafcensuren i Hamborg, og jeg boede så i Hartungsstrasse 2, så længe jeg opholdt mig i Tyskland.

Kosten var ikke så kaloriefyldt, som vi var vant til. Det var engelsk militærforplejning, og vi danskere var sultne igen en time efter hvert måltid, men det vænnede vi os til. Tyskerne havde det værre, og det fik vi et godt indtryk af ved at leve i Hamborg. En dag så jeg en yderst velklædt herre med elegant, sort frakke, elegant hat samt hvide handsker spadserere på det, der nu er strøget i det indre Hamborg. Da han passerede nogle skraldebøtter, lettede han rutinemæssigt på lågene. I en af spandene var der åbenbart noget spiseligt, og han tog sine handsker af (man er vel en herre) og spiste direkte fra skraldespanden. Så er man sulten.

Jeg havde nok både hørt og læst om nød, men i vinteren 46/47 så jeg det i nærbillede. Det var en hård vinter, så vi selv i vore messer måtte holde nedsat temperatur. Nogle tyskere frøs ganske enkelt ihjel. Byen havde indrettet nogle store lokaler rundt omkring, og de blev fyret op til ca. 22°. Der kunne tyskerne så komme ind for et stykke tid for at få varmen. Der var ingen servering eller underholdning. Det var kun en overlevelseshjælpsanstaltning.

For at skaffe kul benyttede tyskerne en bestemt teknik, når jernbanevogne med

kul passerede Hamborg: Nogle unge mennesker stod og ventede på broerne, der førte over jernbanesporene, og når et kultog passerede, sprang de fra broerne ned på vognene og øste med hænderne så mange kul, som de kunne, ud til begge sider. På skrænterne langs jernbanesporene ventede så andre tyskere, og de styrtede frem og fyldte deres medbragte sække - indtil jernbanepolitiet kom. Det skød med skarpt. Når et sådant »overfald« havde fundet sted, arrangerede politiet undersøgelser af sporvogne, der førte ind mod byen, og enhver, der havde en sæk kul med sig, fik den konfiskeret.

På tyskernes vegne var vi alle foragede over den måde, hvorpå det tyske politi opførte sig over for den menige tysker. En dag på vej til arbejde så jeg et typisk eksempel. En ældre kone spurgte meget ærbødigt en politimand om vej. Uden at værdige hende et blik viste han bagud med tommelfingeren og sagde: »Erste Strasse, links«. Jeg blev forarget på konens vegne, så jeg fremskyndede mine skridt og kom op på siden af betjenten, som jeg med albuen gav et puf i siden, og spurgte, hvor Alster Haus lå. Han vendte sig med et sæt og var godt på vej til at give mig en ordentlig overhaling, men så så han min engelske uniform, og ansigtet glattedes øjeblikkeligt ud til et stort smil. Så fik jeg en meget udførlig forklaring om vejen til Alster Haus, og derefter tog han sit bykort frem og udpegede vejen for mig. Til slut spurgte han mig, om han ikke skulle følge mig derhen. Jeg svarede: »Nej, det skal De ikke. Jeg ved godt, hvor Alster Haus ligger, og jeg skal slet ikke derhen. Jeg ville blot se, hvordan De ville svare mig efter at jeg har set og hørt, hvordan De svarede den gamle kone, der går der. Og skrub så af«. - Han

blev sur, men rørte mig ikke. Det tyske politi havde strikse ordrer om aldrig at røre en mand i engelsk uniform, og ordren blev overholdt.

Ruiner var der jo overalt, og et af de stærkeste indtryk fik jeg, en dag jeg kørte med S-banen. Den var på det sted hævet ca. 4 m over jorden, og så langt jeg kunne se til den ene side var der ikke ét helt hus, alt var ruiner. Inde midt i Hamborgs centrum og få meter fra rådhuset så jeg et hus, hvor der fra 2. til 3. sal var anbragt en stige. Trappen var forsvundet, men på 3. sal var der altså nogle værelser, hvor mennesker kunne bo.

Den naturlige medfølelse med ens medmennesker bliver naturligvis formindsket under bombardementer, hvor selv asfalten i gaderne brænder. Denne mangel på medfølelse så jeg et typisk eksempel på en dag, da vi nogle stykker var på vej til vor messe. Lidt fremme på gaden hørte vi en sporvognsbremse hvine. Da vi kom frem til stedet, så vi en mand ligge foran sporvognen, og konduktøren var kommet ud og stod nu og klæde sig betænkeligt i nakken. Omsider fik han hjælp af en passager, og ved fælles hjælp fik de manden lagt ind i en siddegade. Jeg spurgte så konduktøren, hvad han yderligere havde tænkt sig. Tja, svarede han, jeg skal jo overholde køreplanen. Så gav jeg ham et spark bagi, gik ind på fortovet og rakte en arm ud, og den næste tysker, der passerede i bil, stoppede. Det var et uofficielt taxa-system. Taksten for en kort køretur var normalt en cigaret = en tysk dagløn = 5 mark på den sorte børs. Tyskeren spurgte, hvor vi skulle hen, og da han fik at vide, at vi ikke skulle nogen steder, men at en tysker, der netop var kørt ned af en sporvogn, skulle bringes til hospitalet, havde han pludselig meget travlt.

Jeg tog fat i hans tøj, mens mine kammerater lagde tyskeren ind på bagsædet, og så sagde jeg, at nu tog vi bilens nummer, og hvis manden ikke om en halv time var afleveret på hospitalet, skulle vi nok få fat på ham, altså chaufføren. - Helt ærligt: Jeg tror, at han er kørt hen om hjørnet og har læsset ham af igen, men vi gav ham da en chance.

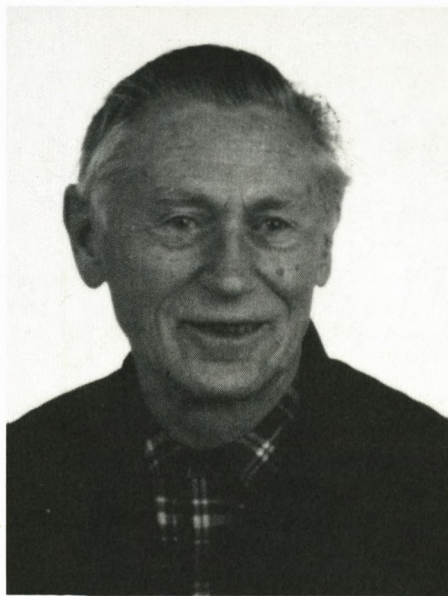
Den sorte børs var bare et led i hverdagen, og møntfoden var cigaretter. Alt kunne skaffes, og hvis der blev nævnt en pris på et kg smør eller en habit, var det antallet af cigaretter, der blev nævnt. På min vej til arbejdet passerede jeg dagligt et af børsens faste tilholdssteder på et gadehjørne. Adressen var så sikker, at man kunne have sendt et postkort dertil. For skams skyld skulle politiet naturligvis af og til foretage sig noget, selv om de velsagtens selv hand-

lede på den sorte børs. En dag jeg på vejen til arbejdet nærmede mig »sortbørs-hjørnet«, så jeg, at en politivogn nærmede sig ad en sidegade. Jeg stoppede op for at få hele skuespillet med, og ganske rigtigt: politivognen, der var uden sidedøre, fræsede rundt om hjørnet, hen til børsen, hvor bremserne hvinede. Før vognen stod helt stille, sprang de to, der var nærmest fortovet, ud af bilen, greb en mand og kastede ham ind i bilen. Mens det skete, skiftede chaufføren gear og speedede motoren op, og den fjerde mand stod op i vognen med en imponerende lang knippel, klar til slag. Ingen greb dog ind, og med hvinende dæk forsvandt bilen.

Jeg oplevede kun én juleaften i Hamborg, men den blev også minderig. En af mine kolleger skulle holde jul med en tysk familie, og han inviterede mig med. For en sikkerheds skyld bestilte vi gås to forskellige steder på den sorte børs, og vi blev brændt af begge steder, så da juleaften oprandt stod den på stegt spegepølse med masser af smør. Det smager ikke helt så tosset, som det lyder, men en traditionel julemiddag er det unægtelig ikke.

Tyskland er kommet forbavsende hurtigt til hæfterne efter krigen, og forberedelserne til genopbygningen startede allerede umiddelbart efter krigen. For at få rationeringskort udleveret skulle hver tysker møde med otte rensede mursten. På den måde blev i hvert fald nogle af materialerne til genopbygningen fremskaffet.

Otte dage før min hjemrejse blev jeg på den sorte børs tilbudt en fabriksny Mercedes Benz for 3.000 cigaretter. Cigaretterne

Seneste pasfoto.

havde jeg, men jeg vidste, at jeg ikke kunne få indførelstilladelse i Danmark, så jeg måtte sige nej tak. Men ærgerligt var det.

Omsider oprandt den sidste dag, og jeg tog toget til København, hvor jeg skulle møde i Frihavnens vejerbod. Der meldte jeg mig til tjeneste hos overkontrolløren, som spurgte, hvor jeg kom fra. Fra Hamborg, svarede jeg. Hamborg? Der har vi da

ingen toldere. - Nej, svarede jeg. Overkontrolløren kiggede lidt på mig og sagde så, at jeg kunne tage pult tre. Det gjorde jeg, og så var jeg igen tolder.

Det er dejligt som pensionist at kunne sige: »Skulle jeg en gang mere vælge mellem en af de tre civiletater, ville jeg have valgt toldvæsenet igen«.

Og det gør jeg så.

Frihavnen, toldkammeret, maleri af Herdis Gelardi. (Fot. Toldmuseet).

Inde i bladet:

Bent Rohde Jensen: Fire toldkamre i Vordingborg	103
Bent Nyskov: Sidespring	123

